

GESCHIEDENIS VAN HET HOOGE VEEN

16

DE HEERLIJKHEID ECHTENS-
HOOGEVEEN, HET ONSTAAN VAN
DE MYTHE VAN ROELOF VAN
ECHTEN EN DE VERLOREN STRIJD
OVER DE JACHTRECHTEN
(1675 en verder).

©Albert Metselaar, Hoogeveen 2013.

Niets uit deze uitgave mag worden openbaar gemaakt of vermenigvuldigd, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

INLEIDING

Om in het veen een organisatie op te kunnen zetten die gereguleerd en aangestuurd kon worden, zonder dat de boeren van Steenbergen en Ten Arlo of de Drentse besturen verantwoordelijk werden voor de mogelijke problemen met de seizoenarbeiders, kreeg Roelof van Echten voor zichzelf, zijn erfgenamen of wie de venen maar zou kopen de lagere rechtspraak en het recht van reglementeren en willekeuren. Dat gold alleen voor de veenluiden, niet voor derden, en alleen voor het in 1625 geruilde veen, niet voor de ondergrond. Het recht zou dus weer vervallen als het veen was afgegraven. Roelof van Echten ging er echter al snel een eigen uitleg aan geven. Hij ging zich Heer van Echten noemen, tot verbazing van de boeren van Steenbergen en Ten Arlo, en gaf als uitleg dat hij een Heerlijk recht had gekregen, voor de veenluiden in de marke van Echten. De eerste opvatting van de Heerlijkheid betrof dus veenluiden in de marke van Echten. Toen de kolonie Hoogeveen was ontstaan verlegde Roelof van Echten zijn claim. De veenluiden daar vielen ook onder zijn Heerlijkheid. Een Heerlijkheid die aantoonbaar niet als zodanig is gesticht en bedoeld door Ridderschap en Eigenerfden, toen ze Roelof in 1626 de juridische rechten gaven. Roelof van Echten en zijn zoon Johan claimden ook de Heerlijke rechten over de veenluiden in het Pesserveld, de westkant van de huidige Hoofdstraat en rond het Alteveerse Opgaande. Het kwam tot heftige conflicten, waarbij ook de stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe werd betrokken¹.

Een bevochten maar toch enige jaren onwrikbare definitie van de Heerlijkheid Echts-Hoogeveen was de uitspraak op de landdag van 12 februari 1661, toen Ridderschap en Eigenerfden tot een besluit kwamen over de verhoudingen tussen de heerlijkheid Echts-Hoogeveen en de marke van Steenbergen en Ten Arlo². Besloten werd dat de Van Echts als heren van Echten en Echts-Hoogeveen de jurisdictie (bevoegdheid tot lagere rechtspraak) hadden over *“de twee rijen huizen, recht bijlangs de vaart, beginnende aan de westzijde van de behuizing, daar Carst Pieters tegenwoordig in woont, en van daar noordwaarts tot na Pesser Marke, daar voorzeide Carst Pieters meier woont, en voorts aan de oostzijde beginnende van de behuizinge der Hollandse Participanten, daar tegenwoordig haar rentmeester woont, tot noordwaarts mede tot Pesser Marke, of aan de behuizing van de Domheer Schaep, beide inclus met zodanige huizen als vandaar oostwaarts omtrent de kerk staan, en de personen daar wonende, over zodane zaken als in het octrooi zijn begrepen, en invoegen aldaar verhaald, en wijders en anders niet zonder over de andere huizen, die zo wel aan de vaart als aan de Zuidwoldinger Sloot en daar omtrent getimmerd zijn, en nog getimmerd mogen worden, en de personen aldaar wonende of komende te wonen, enig gezag zich aan te matigen.”* Dus wel gezag en jurisdictie over het Haagje en de beide zijden van de Hoofdstraat, maar niet over het Alteveerse Opgaande en niet over het Pesserveld. Dit was de situatie waarin men de periode rondom de Münsterse oorlogen in ging.

DE HEERLIJKHEID ECHTENS-HOOGVEEEN KOMT WEER TOT LEVEN

Op 15 april 1675 heeft Roelof van Echten II de eerste naoorlogse goorspraak op het Echts-Hoogeveen gehouden³. De vergadering werd bezocht door 13 geregistreerde Hoogeveners. Het waren Abel Oegies, Rebbe Sijoerts, Hendrick Wilt, Jan Martens, Dielof Jans, Egbert Geerts, Jan Aerts de Goe, Claes Seijnen, Geert Geerts, Arendt Jans, Luichin Jans, Jan Geerts en Hendrick Jans. Coert Seijnen was afwezig. Hij stond als nummer één op een lijstje van blijkbaar verwachte bezoekers. Alle bezoekers hadden een nummer gekregen en achter hun naam werd bijgehouden of ze er wel of niet waren. Het bezoeken van deze goorspraak was

blijkbaar geen vrijblijvende zaak. Er werd niet zoveel aangegeven. We zouden kunnen verwachten dat er na een oorlog en na enkele jaren geen goorspraken houden veel meer aan te geven zou zijn. Misschien was dat er ook wel, maar deed men dat niet. Roelof van Echten II had blijkbaar mensen op laten roepen waarvan hij op de een of de andere manier te weten was gekomen dat ze iets te melden zouden hebben. Hij stelde hen die 15^e april in de gelegenheid om dat ter plekke te doen, mits ze natuurlijk verschenen. Op deze wijze zette hij zijn stempel op het Hooge Veen. Gebruik maken van zijn juridische rechten was voor hemzelf een recht, voor de bevolking een plicht. Roelof eiste dat recht op en eiste van de bevolking dat ze zijn rechten zouden erkennen. Al was het een beperkt aantal zaken, met deze goorspraak was er weer een punt gemaakt. De Heer van Echten was terug en de Heerlijkheid Echts-Hoogeveen functioneerde weer. Wat werd er trouwens genoteerd? Een opsomming in de woorden van onze tijd:

- De goorspraak van de jurisdictie werd gehouden in de woning van Jan Aerts die Goe. Hij zal een herberg hebben gehad. Jan Aerts die Goe bracht aan dat in zijn huis nog niet zo lang geleden, nog tijdens de Bisschoppelijke oorlog, in de tijd dat de bevolking werd gemolesteerd, twee mannen elkaar met de vuisten hadden geslagen. Het ging om Mathis Barghman en Helperigh Jonker.
- Hendrick Jans bracht aan dat hij en Claas Lambers van Doldersum in zijn huis elkaar met de vuisten hadden geslagen.
- Hendrick Roelofs Wilt bracht aan dat Hendrick Veltman en Albert Seijnen hem samen deerlijk hebben geslagen. Dat was op het Pesser Opgaande. Als Harmen Wever niet op hem was gevallen, dan had Hendrick Veltman hem wel willen doodslaan.
- Albert Oegies, Rebbe Sijoerts en Hendrick Wilt brachten samen aan dat Coert Seijnens vrouw in de kraam was gekomen, binnen een half jaar na het kerkelijke huwelijk.
- Luicgin Monninck, Hendrick Jans en Jan Geerts brachten samen aan dat Jan Wever een kist had staan in het lage eind van het huis van Hendrick Jans. Dat was in de Bisschopstijd. Zo noemde men de tijd dat de Bisschop van Münster hier de bezetter was. Geert Frerickx Schoemaker, Garrit Telvoorn Snijder en Roelof Collendoorn zijn toen gekomen en hebben Jan Wever uit het veld gehaald. Ze wilden dat hij van slot zou doen, om te laten zien wat er in de kist zat. Omdat hij dat liever niet wilde doen, zou Hendrik Smijdt, die er ook bij was, die kist hebben opengestoken.
- Hendrick Roelofs Wilt bracht aan dat Hendrick Kelderman enig linnengoed in een laken had genaaid. Vervolgens was hij er mee naar de Kerkenkavel gegaan en had het pakket verstopt in de turf van Olde Reinder. Het zal hier gaan om Reinder Reinders, herbergier te Hoogeveen, ooit Klein Reinder genoemd, en de vader van Reinder Reinders de Jonge⁴. Geert Seijnen was met de vrouw van zijn zoon in het veld. Ze haalden het pakket uit de turf. Triene, de schoondochter van Geert, had het pakket los gesneden en bekeken. Ze zag dat er niets van haar in zat. Kort daarop is alles weggenomen door het volk van de Bisschop. Dat volk stal turf en zal dus ook het pakket hebben gevonden.

De goorspraak werd ondertekend door Rebbe Sijoerts en Luichin Jans. Het waren deze twee heren die in de rol van keurnoot, bijzit en getuige, aanwezig waren bij de goorspraak. Keurnoten waren ook verantwoordelijk voor de verslaglegging. De voorzitter moet de toenmalige schulte zijn geweest, maar zijn naam wordt in de tekst niet genoemd. We weten wel wie dat was, want we kennen een stoklegging⁵ van 30 juli 1675 op naam van verwalterschulte Engbert Steenbargh, zoon van schulte Lucas Steenbergen. Het valt op hoe klein de zaken waren, die hier werden behandeld. De bevolking had een vreselijke periode achter de

rug. Een oorlog, een bezetting, honger, wegroven van persoonlijke bezittingen en turf door de vijand, en het enige wat hier werd geregistreerd zijn de kleine vergrijpen. Een ruzietje waarbij werd geslagen. Een vrouw die voor het huwelijk al gemeenschap had gehad met haar man. Mensen die andere mensen dwongen om te laten zien wat er in een kist zat. Of gewoon iemand die een onbekend pakket in de turf van een ander heeft gestopt. Het maakt duidelijk waar de bevoegdheden van de Heer van Echten lagen. Die gingen alleen over de kleine zaken. Sommige dingen zouden nu door een wijkagent worden afgehandeld, andere dingen haalden die nog niet. Maar daarmee werd wel bevestigd wie de baas was op het Hoogetveen.

Tijdens de oorlogen⁶ lag het werk in het veen op een gegeven moment helemaal stil. Handel in veen en ondergrond was een zaak die pas later weer op gang kwam. Een tussentijdse uitzondering vinden we door de gang van het leven: het overlijden van de Hollandse participant Nicolaas Dedel en het hertrouwen van zijn weduwe. Daarbij kwam ook weer de vraag naar voren hoe de veenhandel goed te laten verlopen, gelet op de functies van de verschillende schulten die bij het Hoogetveen betrokken waren. Wie helemaal zekerheid wilde, moest in voorkomende gevallen niet één maar twee schulten bij overdracht van onroerend goed betrekken. Dat zien we dan ook gebeuren. Voor zover er ook echt onroerend goed werd overgedragen. Veen was in de 17e eeuw nog roerend goed, daarbij was geen stoklegging nodig. Ondergrond onder het veen was wel onroerend goed, maar werd amper of niet verkocht. De aandelen van de participanten vererfden veelal. Daar waar sprake was van verkoop, missen we het archief van de eerste schulten van Hoogetveen en zitten we met het probleem dat van de participanten uit Holland geen particuliere archieven zijn bewaard. We kennen dan ook slechts een enkele verkoopakte, uit de periode waarin de problemen spelen. Die akte is echter duidelijk genoeg over de situatie.

Agatha van Swieten, weduwe van Nicolaas Dedel, trouwde 5 augustus 1674 te Leiden met Adriaen van Schoonhoven. Het veenland van Nicolaas Dedel kwam mee in dit huwelijk. Ze kochten in 1675 het bezit van Machtelt en Anna van Tol⁷, erfgenamen van een andere participant. Volgens de akte ging het om goederen in Zuidwolde, Hoogetveen en de Heerlijkheid Echten. Uit de beschrijving blijkt echter dat het ging om goederen die enkel binnen het gebied van de Hollandse Compagnie lagen, dus in wat men in de latere definitie beschouwde als Echts-Hoogetveen, maar buiten de huizenrijen waarin in de uitspraak, van 12 februari 1661 werd gesproken. Het betrof twee veengebieden: een derde deel van 250 morgen en een gedeelte van een veengebied van 460 morgen, met de daarbij behorende huizen, boeschulden en turf. Met deze verkoop werd de basis gelegd voor Schoonhovens Compagnie. Ook dit geeft aan dat het veenland niet in het gebied van Zuidwolde gezocht moest worden, want in de Zuidwolder Compagnie heeft noch Nicolaas Dedel noch Adriaen van Schoonhoven ooit bezit gehad. Deze verkoop moest bestendigd worden door middel van een stoklegging, om in Drenthe rechtsgeldig te zijn.

De stoklegging had plaats op het Hoogetveen. Dit toont aan dat de participanten ook in 1675 al weer een bezoek brachten aan hun venen. De keurnoten bij de stoklegging waren: Pieter van den Maersche en Cornelis Massis, hoofdpersistenten van de Hollandse Compagnie. Ook dit geeft aan dat al het veenland in Echts-Hoogetveen lag. Als er echt een stuk van het Zuidwolder veen bij was geweest, dan waren er ook keurnoten van Zuidwolde bij geweest. Er waren twee schulten bij. Het ging om Willem Camerlinck en Engbert Steenbargh (zoon van Lucas), achtereenvolgens schulte van Zuidwolde en Zuidwolder-Hoogetveen (Willem) en Echts-Hoogetveen (Engbert). De dames Van Toll waren er niet. Ze werden vertegenwoordigd door mr. Arent van Spierinckhoeck, rentmeester van de Hollandsche Compagnie. Deze legde de stok. De stok werd opgenomen door de op het Hoogetveen

aanwezige Adriaen van Schoonhoven. De stoklegging en de verzegeling van de stokleggingsbrief had plaats op 30 juli 1675. Twee schulten, om zekerheid te krijgen over één overdracht.

Hoe vreemd het misschien ook mag klinken: ondanks de aanwezigheid van dit tweetal was de stokleggingsbrief feitelijk nog onvolledig en was men feitelijk een schulte vergeten! Er had eigenlijk nog een derde schulte bij moeten zijn: die van Gees. De oostelijke venen vielen namelijk buiten de schultambten van Echtens-Hoogeveen en Zuidwolde. Toen in 1551 de Meppense Venen werden verkocht, gebeurde de stoklegging voor schulte Frans Koops van Dalen, Oosterhesselen en Zweelo⁸. Deze venen gingen voor een flink deel op in de 5000 Morgen. Vandaar dat in 1631 bij de overdracht van de venen aan de Compagnie van de 5000 Morgen ook de stok werd gelegd in de woning van Jan Coerts Lepel, schulte van Zweelo, in aanwezigheid van twee boeren uit Meppen. Het was geen klein beetje veen, dat onder de schulte van Zweelo viel. De brief⁹ van Roelof van Echten van 12/22 januari 1632 maakt duidelijk dat het om zeker 3000 morgen viel. Schulte Casper Everhard Carsten (1760-1809) had in de periode 1790-1796 de verdediging van de Drentse belangen rondom de strijd om de zuidgrens van Hoogeveen. Zijn pleidooi¹⁰ maakt duidelijk dat het met de Meppense Venen echt ging om alle venen op de oostkant van de latere gemeente Hoogeveen, en alle venen ten zuiden van het in 1625 geruilde gebied; alles ten zuiden van Alberts Holtien. Dat was dus voor de schulte van Zweelo. In 1657 bleek echter dat de venen ten onrechte aan Meppen waren toegerekend. Ze waren van Gees, en de schulte van Gees was ook gerechtigd in het oostelijke veengebied van het Hooge Veen. Dat blijkt uit het feit dat bij de stoklegging van 1657 de verwalterschulte van dat gebied, Hermannus Mauritius aanwezig was¹¹.

De conclusie moet dan ook zijn dat 3/5^e van Echtens-Hoogeveen oorspronkelijk buiten de bevoegdheid van zowel de schulte van Zuidwolde als die van Echtens-Hoogeveen viel. Dit raakte echter volledig op de achtergrond. Het leek alsof het enkel nog zou gaan over de vraag of de schulte van Echtens-Hoogeveen of die van Zuidwolder-Hoogeveen bevoegd was. Na 1657 is er dan ook geen sprake meer van inmenging van een derde schulte in het gebied van de Compagnie van de 5000 Morgen. Uiteindelijk was in het hele gebied alleen de schulte van Echtens-Hoogeveen actief: de schulte die aangesteld werd door de Van Echtens. We kennen geen bijstelling van grenzen van schultambten, noch de verkoop van delen ervan aan de schulte van Echtens-Hoogeveen. Het verdwijnen van de derde schulte en de overname van diens bevoegdheden door de schulte van de Van Echtens was een gevolg van de 'Mythe van Roelof van Echten'.

ROELOF VAN ECHTEN II: DE KLEINZON ALS VADER VAN DE MYTHE (1678)

In de mythologie rondom de ontstaansgeschiedenis van Hoogeveen wordt steeds verteld over 5000 morgen veen, in 1625 aan Roelof van Echten verkocht door de boeren van Zuidwolde. Roelof van Echten was de grote leider, die alles in gang zette, die overal richting aan gaf. We weten momenteel dat dit inhoudelijk niet klopte. Er werd hooguit 2000 morgen geruild, niet verkocht, volgens een uitspraak van Roelof van Echten zelf¹². De resterende minimaal 3000 morgen werd na veel problemen met de omliggende marken verkregen door annexatie van de Meppense Venen¹³. De mythe was echter van groot belang voor de positie van de familie Van Echten. Daarmee werden de zakelijke missers van Roelof van Echten gecamoufleerd. De mythe voorkwam dat de Van Echtens nog grotere financiële problemen kregen dan ze al hadden. De mythe was een prachtige manier om de tienden van Gees in de Meppense- Geeser

Venen te verdoezelen, over de resterende 3000 morgen van het gebied, en daar tevens de inmenging van een schulte uit Zuidoost Drenthe te voorkomen¹⁴. De mythe gaf de Van Echten en de Van Holthe tot Echten generaties lang een legitimatie om zelf die tienden te innen. De mythe voorkwam dat de participanten van de Compagnie van de 5000 Morgen nog verder gedupeerd werden, want ze zouden zonder deze mythe turftienden aan de tiendheren van Gees moeten betalen (de turftienden van de Van Echten waren ze van vrijgesteld) en voorkwam daarmee ook processen van schadeloosstelling tegen de Van Echten.

Hoe is de 'Mythe van Roelof van Echten' in de wereld gekomen? Wie zette de mythe op papier? De wortels zijn al oud. Roelof van Echten is daar zelf ook debet aan geweest. Hij had de mythe nodig om de participanten gerust te kunnen stellen en hun geld in ontvangst te kunnen nemen. Hij deed dan ook voorkomen dat hij al vroeg een uitgestrekt veengebied had, en wist dit zelfs nog op de kaart van Pijnacker ingetekend te krijgen. Nog veel belangrijker werd de mythe voor de volgende generaties Van Echten. Roelofs zoon Johan van Echten stierf in 1661. De familie stond er inmiddels financieel zo slecht voor, dat de mombers over zijn kinderen volop bezittingen moesten verkopen. Veenland, huizen, zelfs de bibliotheek, het ging over in andermans handen¹⁵. Als kleinzoon Roelof van Echten II (1648-1735) in 1678 volwassen is geworden, neemt hij alle rechten en plichten op zich, horend bij zijn functie als hoofd van de familie Van Echten. Hij ontvangt een door de oorlog van 1672 uitgeleefd Huize Echten en een Heerlijkheid, waarin hij zich beperkt voelt door uitspraken van Ridderschap en Eigenerfden van de Landschap Drenthe. Dit vooral als gevolg van de processen met de markegenoten van Steenberg en Ten Arlo, maar nog meer door de uitspraken van Ridderschap en Eigenerfden, die hem beperkten in zijn invloed.

Roelof van Echten II heeft geen boodschap meer aan de terechtwijzing die zijn familie heeft gekregen, omdat ze buiten de Drentse besturen om hun gelijk probeerden te krijgen. Roelof van Echten II doet daarop een beroep op de Staten Generaal der Verenigde Nederlanden. Wat we zien is dat die met hun besluit van 16 februari 1678 hem terug verwijzen naar Ridderschap en Eigenerfden. Zo bekeken levert het niets op, maar tussendoor is er wel wat anders gebeurd. Roelof van Echten II heeft zijn stuk aan de Staten Generaal der Verenigde Nederlanden ingeleid met een historisch overzicht. Tenminste, zo is het gepresenteerd. Het beeld dat Roelof van Echten II geeft is het beeld van de mythe. Een beeld dat dus aantoonbaar onderuit zou worden gehaald als de ruil- en koopacten erbij zouden worden gehaald. Een beeld dat zelfs onderuit zou worden gehaald als de brief van Roelof van Echten I bekend zou worden onder een breder publiek.

Maar er gebeurt wel iets in Den Haag waar Roelof van Echten II mee verder kan. De terugverwijzing naar het Drentse bestuur gaat gepaard met een verkorte herhaling van de motieven en de uitkomsten uit het onderzoek van Roelof van Echten II, waardoor de Staten Generaal diens 'onderzoeksresultaten' lijken te erkennen als een voor hen op dat moment acceptabele weergave van de feiten. Ze willen er echter op dat moment niet de conclusies aan verbinden die Roelof van Echten II wel doet, om niet te treden in inhoudelijke zaken van de Landschap Drenthe. Daarmee is ook de erkenning van de feiten discutabel, want we kunnen het ook opvatten als een poging om zelf neutraal te blijven, door geen uitspraak over die feiten te doen. Per slot van rekening moest de Landschap Drenthe zich maar eens hierover buigen, was de boodschap. Hoe dan ook, het door Roelof II gepresenteerde 'onderzoek' heeft op dat moment - voor wie het hele verhaal erachter niet kent - de ogenschijnlijke erkenning van de Republiek! We lezen in het begin van de tekst van Roelof van Echten II aan de Staten Generaal¹⁶:

Roelof van Echten II (1648-1735), Heer van Echten en Echts-Hoogeveen en Drost van Drenthe. Het portret toont hem als zelfbewuste jongeman, in de dagen dat de kwestie van de Heerlijke Rechten volop speelde.

“Vertoont onderdaniglijk Roelof van Echten, Heer van Echten, hoe dat hij sedert enige korte tijd tot zijn mondige jaren gekomen wezende, en hem van zijn domestieke zaken hebbende laten informeren, bij onderzoek dan ook bevonden heeft, dat Heer Roelof van Echten, zijn grootvader, indertijd, zijn concepten en speculatiën heeft gehad om, voor het maken van zekere vaarbare griften of vaarten, en de juvenie van het water in dezelve, met sluizen en sassen of verlaten te kunnen ophouden, occasie te geven tot het beneficiëren, niet alleen van zijn venen en moerassen aldaar, maar ook van de venen en moerassen van de markegenoten en eigenerfden van Steenberg en Ten Arlo op Zuidwolde, alle gelegen in het Landschap Drenthe, en tot die tijd toe onnute, onvruchtbare, onbewoonde en ongecultiveerde gronden geweest zijnde, en alszo alzulk groot en important werk bij hem niet zou kunnen worden uitgevoerd, dan met zijn excessieve onkosten, en het zelve werk ook inzonderheid zullende dienen en voordelijk zijn aan de voorzeide markegenoten en eigenerfden,

dat het dan ook meer dan reden was, dat hij daarin met enige concessien wierde gesubsidieerd of geassisteerd, en namelijk mede, dat aan hem tot een eeuwige onderhouding van 't voorzeide werk met zijn aankleven mocht worden verleend het privative gezag over allen, de griften en vaarten, mitsgaders sassen en verlaten of dammingen, en diergelijke, die inmermeer in of omtrent 't voorzeide district en werk zouden mogen worden gemaakt, als mede over de veenluiden, schippers en andere opgezeten en aldaar, dat derhalve dan mede gemelde Heer Roelof van Echten niet had zullen goedvinden 't zelve werk te ondernemen of beginnen, of had daar over alvoren gehandeld, en gecontracteerd met de voorzeide markegenoten, en eigenerfden, wat zij hem dieswegen vergelden, en waar in hem erkennen zouden, alsmede hadden daar toe alvoren verzocht en geobtaineerd favorabel octrooi van Heren Ridderschap en Eigenerfden van opgemelde Landschap, met approbatie en bevestiging van 't geen hij met die markegenoten en eigenerfden zou mogen gecontracteerd en gehandeld hebben, gelijk daar op dan ook gevolgd is, hebbende gemelde Heer Roelof van Echten in de jare 1625 eerst met de voorzeide markegenoten en eigenerfden daarover een formeel contract opgericht en gesloten, en daarna op 't zelve de approbatie en aggregatie van de Landschap verzocht hebbende, mitsgaders om met enige verdere vergunningen en beneficiën van het Landschap geöctrooieerd te mogen wezen.

Dat niet alleen van opgemelde Landschap die approbatie en aggregatie hadden geobtaineerd, maar ook geobtaineerd had een favorabel octrooi, behelsende de vergunning van het voorzeide private gezag, mitsgaders verscheiden andere beneficiën en voordelen meer, breder verklaard in de brieven daar van zijnde, in dato de 30 maart 1626. Dat hier op dan ook gemelde Heer Roelof van Echten 't voorzeide werk met grote ernst heeft gedaan bij de hand nemen, en also hem daarin in de eerste enige stoornissen en beletselen bejegenden, en namelijk, uit openen en sluiten van die verlaten, bij hem aldaar gedaan steken, als mede 't doorgraven van de dammen, aldaar gedaan leggen, dat de Heer Drost en Gedeputeerden der opgemelde Landschap in der tijd 't zelve tot maintainue en handhaving van 't voorzeide octrooi zodanig ter harte hebben genomen gehad, dat op de 3^e september van de jare 1627 daar jegens bij openbare afkondige enige affixie van plakaten hebben gedaan voorzien, en in die plakaten, hebbende gedaan influeren, hoe dat Ridderschap en Eigenerfden uit goede en gewichtige redenen, tot zonderlinge beneficie en populatie des Landschaps, hebben goedgevonden aan de gemelde Heer Roelof van Echten tot Echten, nevens verscheiden andere poincten en artikelen meer, ook te octrooieren en te vergunnen het Diep van Echten tot op Meppel lopende te mogen bezetten met zoveel verlaten, als tot commoditeit van de schipvaart aldaar van noden zouden zijn, en dat niemand dezelve verlaten zou vermogen te gebruiken buiten wil en believen van de zelve Heer van Echten, die tot het maken van dezelve, en anders, grote

expensen en kosten hadde aangewend, dat bij dezelve plakaten een iegelijk wel scherpelijk gewaarschuwd en geordonneerd hebben gehad, zich te onthouden buiten wil en consent van de gemelde Heer van Echten enige van dezelfs gestelde verlaten te openen of te sluiten, noch ook enige dammingen, bij zijn WelEdele gedaan maken, door te steken of te vernielen, op poene van als openlijke contraventeurs van des voorzeide Landschap afgegeven octrooien, en de publieke autoriteit, zonder enige diffimulatie, geëxecuteerd en gestraft te zullen worden, gelijk tot maintainue van de publieke autoriteit en 't voorzeide octrooi bevonden zou worden te behoren.

Waarop 't voorzeide werk dan wederom een geruime tijd lang genoegzaam zijn gerustige voortgang hadde gehad, en was het voorzeide Landschap aldaar niet alleer voor een groot district, daar door, en door het afvoeren van die venen, onzeggelijk veel beter geworden, maar was 't zelve ook door de koloniën en de bewoning van veel mensen en huisgezinnen merkelijk gepeupeleerd. Dan 't zij of de nijdigheid en de jaloezie van sommigen de voortgang van 't voorzeide werk in de persoon van de heer Jan van Echten, Heer van Echten, des vertoonders Heer vader, niet langer en heeft willen lijden, 't zij iets anders diergelijke, dat hij, vertoonder bevind, dat gemelde zijn heer vader in de jaren 1656, 1657, 1658 en vervolgende daarin wederom verscheiden nieuwe stoornissen en troublen wedervaren zijn, zo wegens het openen of ontsluiten van die voorzeide verlaten buiten wil en consent van zijn vertoonders Heer vader, en het aftappen van binnen wateren, als wegens het weigeren van de boeren van de contraventeurs, item het executeren der zelve, en anderszinds, de kennis van welke de opgemelde Heren Ridderschap en Eigenerfden, Staten der voorzeide Landschap, hadden gelieven aan haar te trekken, en waren daar over tussen de Markegenoten van Steenbergen en Ten arlo op Zuidwolde, en tussen des vertoonders heer vader, mitsgaders bij dezelfs overlijden tussen zijn vertoonders voogden verscheiden procedures gevallen, en stukken en schrifturen gewisseld.... ”

We lezen het goed: Roelof van Echten II heeft als meerderjarige onderzoek laten doen naar de domestieke zaken, de achtergronden het Huis te Echten en zijn bezittingen. Zo presenteert hij het tenminste. Gesteld wordt dan dat Roelof van Echten I, de grootvader dus, de Hoogeveensche Vaart groef, vaarten en sluizen liet bouwen, dat hij al venen en moerassen had. De ontwikkeling zou excessief hoge kosten geven, maar vervolgens zou het ook voordelig zijn voor Steenbergen en Ten Arlo. Dat was dan ook de reden dat hij enige concessien, rechten kreeg, temeer omdat hij het eeuwige onderhoud van die vaart en verlaten had. Hij had tevens contracten gesloten met de genoemde markegenoten, waaronder dat van 1625. De Landschap Drenthe ondersteunde hem met een octrooi en plakaten, ter ondersteuning van het werk aan de vaart. Daarna had het werk – veen en vaart – geruime tijd een ‘gerustige voortgang’ gehad. Tussentijds werden de venen afgevoerd, ontstonden koloniën en werden deze door veel mensen en gezinnen ‘gepeupeleerd’, bevolkt. Er was alleen maar trammelant als er nijdige en jaloeise mensen opstonden, die opnieuw de vaart saboteerden.

Het ontstaan van Hoogeveen wordt helemaal opgehangen aan het werk van Roelof van Echten. De andere participanten van de Compagnie van de 5000 Morgen worden weggepoetst uit de geschiedenis. Door het ontstaan van Hoogeveen en een Compagnie van 5000 morgen veen helemaal op te hangen aan het contract van 1625, waar zo op het oog niets mis mee is, en niet te spreken van de omstandigheden waaronder dit tot stand kwam, worden alle gemanipuleerde veentransacties van Roelof van Echten uit de jaren daarna buiten beeld gehouden. Daarbij spreekt men ook niet meer over de moeilijke economische omstandigheden van de boeren, waar hij gebruik van maakte, noch over de onder druk gekomen positie van de

Heer van Ruinen, waar hij gebruik van maakte, en uit wiens leengoed hij een hoek veen vervreemde. De veel oudere geschiedenis van de Meppense Venen, die duidelijk maakt dat Roelof niet de eerste was die hier wat tot stand wilde brengen, wordt compleet verzwegen.

Kortom, Roelof van Echten I had zijn 5000 morgen van Steenberg en Ten Arlo volkomen eerlijk overgenomen. De Van Echten hadden daardoor het recht op alle tienden in het gebied. Er waren geen rechten van tiendheren van Gees of Heren van Ruinen verdoezeld. De Hooogeveensche Vaart was niet het werk van de Compagnie van de 5000 Morgen, en het was niet de Compagnie die doorlopend kosten daarvoor moest maken, nee het was puur het werk van Roelof van Echten I. Men spreekt er niet meer over dat hij zelf niets tot stand kon brengen zonder derden en niets tot stand bracht als die derden hem niet onder druk zetten, men spreekt er niet meer over dat hij alleen als deel van een collectief de vervening op gang kon brengen, en men spreekt er niet meer over dat dit collectief hem uiteindelijk vrijwel helemaal buiten spel heeft gezet, omdat hij niet functioneerde, of het collectief benadeelde.

Nee, alles had een ‘gerustige voortgang’, zonder problemen. Alleen die boeren, die waren lastig, jaloers en saboterend. Het is bijna onvoorstelbaar dat zo door de Van Echten over die boeren van Steenberg en Ten Arlo wordt gesproken. De Van Echten stonden gedurende vele jaren nog voor duizenden guldens bij hen in het krijt. De Van Echten hadden tot 1664 de 2000 morgen grond niet geleverd gekregen¹⁷, en hielden tot 1651 de vervening in de eigen venen van die boeren op. En dan waren het die boeren die de Van Echten dwars zaten? Door Roelofs werk ontstond ook de kolonie Hoogeveen, zegt de tekst, door hem alleen, want niemand anders wordt als drijvende kracht in het verhaal naar voren gehaald. Er werd in de tekst nergens gesproken over de gefundeerde zware beschuldigingen van de Amsterdamse participanten, die met Roelof I braken. Daar waar de eer uiteindelijk gedeeld zou moeten worden, of daar waar duidelijk zou worden dat Roelof juist een oneervolle rol heeft gespeeld, krijgt de geschiedenis daartoe geen kans. En dat is meteen een van de kwalijkste kanten van de zaak. De beeldvorming rammelt aan alle kanten en is zo bezijden de waarheid dat we gerust kunnen spreken van een totaal verwrongen beeld van wat er feitelijk is gebeurd, daar op het Hoogeveen. Wist Roelof van Echten II niet beter of verminkte hij bewust de geschiedenis?

De tekst uit 1678 is uiteindelijk in opdracht van Roelof van Echten II gedrukt en is daarmee een bron geworden, waarvan door tal van schrijvers in de loop der eeuwen dankbaar gebruik is gemaakt¹⁸. Door de wijze waarop de tekst is geformuleerd, en door de begeleidende stukken, lijkt ze betrouwbaar. De Van Echten lieten niet toe dat er archiefonderzoek werd gedaan. Het onderzoek van Roelof van Echten II kon dus niet getoetst worden. Wat de tekst tegensprak werd er dan ook buiten gelaten. Zo werd de tekst, bij gebrek aan andere betrouwbare informatie, een van de peilers waarop de geschiedschrijving van Hoogeveen werd opgebouwd, en feitelijk de bron van de ‘Mythe van Roelof van Echten’. Bij de ontmythologisering van de oudste geschiedenis van Hoogeveen, waar we in dit nieuwe onderzoek feitelijk mee bezig zijn, is het niet zo dat Roelof van Echten I om wat voor reden dan ook onderuit gehaald zou moeten worden. Het gaat juist helemaal niet om het bewust maken of breken van personen. Het gaat om het beeld dat de bronnen oproepen. We komen daarmee tot een open geschiedschrijving met gebruikmaking van de voor handen zijnde stukken. Vervolgens ontstaat een beeld dat niet terug is te vinden in de mythe. Mythe en historische werkelijkheid blijken onverenigbaar. Het probleem is dat in de mythe het beeld van Roelof van Echten I op een zodanige eenzijdige wijze wordt opgehemeld, dat niet alleen de historische Roelof van Echten uit beeld verdwijnt, maar dat tevens velen die eveneens verdienstelijk genoemd zouden kunnen worden onvermeld blijven. Het gaat hier zo ver, dat

de geschiedenis juist omgedraaid lijkt te worden, ten koste van mensen die alles wat ze hadden inzetten om het veengebied tot ontwikkeling te brengen. Zwart-wit gezegd: de manipulerende veenmakelaar werd de grote held, zijn slachtoffers, die met veel financiële schade van Echtens- en Zuidwolder-Hoogeveen toch een succes wisten te maken, werd de Zwarte Piet toegeschoven. De tekst van 1678 is een strijdstuk in een lange strijd tussen de Van Echtens en de boeren van Zuidwolde. Als zodanig is hij te begrijpen, als de visie van één van de partijen. Meer waarde dan dat kunnen we aan de tekst niet toekennen, zonder de geschiedenis geweld aan te doen.

Zo op het oog erkende Staten Generaal de visie van Roelof van Echten II op het ontstaan van Hoogeveen. Maar dat wil niet zeggen dat het historisch juist was, wat er op papier werd gezet. Roelof van Echten II manipuleerde wat werd opgestuurd en daardoor had ook de Republiek geen duidelijk beeld van wat er feitelijk in de Drentse venen gebeurd was. De toenmalige overheid van de Republiek sprak de visie van Roelof van Echten II al snel weer tegen. We hoeven alleen maar te constateren dat de Prins van Oranje in 1681, bij de benoeming van een nieuwe Heer van Ruinen, het leengoed van de ‘Zeven Hoeven’ weer aan de Van Ruinens toekende¹⁹. En daarmee feitelijk de heerschappij van de Heer van Ruinen over het Hooge Veen. Het bleef een papieren toezegging. Ridderschap en Eigenerfden van de Landschap Drenthe deden er niets mee. De toenmalige Prins van Oranje gaf de nieuwe Heer van Ruinen in dit opzicht een lege huls. Roelof van Echten II had geluk, dat de Staten Generaal zich niet verder verdiept heeft in zijn ‘geschiedschrijving’, anders was hij op hoog niveau afgegaan als een leugenaar.

Op het moment dat de Staten Generaal de zaak van Roelof van Echten II onder ogen kregen, was de Republiek nog steeds in oorlog. De 16^e februari 1678, de dag van de terug verwijzing van zijn zaak, was het vooral nog Frankrijk waarmee werd gevochten. Zelfs na de Vrede van Nijmegen (10 augustus 1678) werd er nog een bloedige slag geleverd. Tijdens de Slag bij Saint-Denis van 14 en 15 augustus 1678 verloor zowel het Nederlandse als het Franse leger ongeveer 2000 manschappen. Prins Willem III won de slag en wist zo op het eind van de oorlog nog net een voordeliger positie voor de Republiek in te nemen. Op dat moment was het nieuws van de Vrede van Nijmegen nog niet formeel meegedeeld aan de bevelhebbers. Het werd de hevigste slag uit de hele oorlog.

DE GEBOORTE EN DOOP VAN DE “MYTHE VAN ROELOF VAN ECHTEN”

De ‘Mythe van Roelof van Echten’ kreeg in Hoogeveen een officiële status en werd de officiële lezing van de ontstaansgeschiedenis van Hoogeveen op zondag 3 maart 1678. Die dag werd in de namiddagdienst in de kerk van Hoogeveen het antwoord van de Staten Generaal van 16 februari 1678 voorgelezen. De brief met de herhaling van het verhaal van Roelof van Echten II, zonder nader onderzoek. De schoolmeester van Hoogeveen stelde zich op voor de gemeente en las²⁰:

“Extract uit het register der resolutien van de Hoog Mogende Heren Staten Generaal der Verenigde Nederlanden. Mercury de 16^e februari 1678. Is ter vergadering gelezen de requeste van Roelof van Echten, Heer van Echten, vertonende, dat hij sedert een korte tijd tot zijn mondige jaren gekomen wezende, en hem van zijn domestieke zaken hebben laten informeren, bij onderzoek dan ook bevonden had, dat de Heer Roelof van Echten zijn grootvader in der tijd zijn concepten en speculatiën had gehad, om door het maken van zekere vaarbare griften of vaarten en de inventie van het water in dezelve, met sluizen en sasten of verlaten te kunnen ophouden, occasie te geven tot het beneficieren en cultiveren van de venen en moerassen van

de marktgenoten en eigenerfden van Steenberg en Ten Arlo op Zuidwolde, alle gelegen in de Landschap Drenthe, en tot die tijd onnutte, onvruchtbare, ontoegankelijke en ongecultiveerde wilde gronden geweest zijnde, dat hij dien aangaande met de voorzeide marktgenoten en eigenerfden in den jare 1625 geaccordeerd was, en van de voorzeide wilde venen vijf duizend morgen van haar aangekocht. Dat niet alleen het gemelde Landschap het getroffen accoord had geapprobeerd, maar ook aan hem verleend een favorabel octrooi, behelsende de vergunning van het privative gezag, mitsgaders de jurisdictie over de gehele kolonie, en verscheide andere beneficien en voordelen meer, breder gementionneerd in de brieven daar van zijnde, in dato de dertichsten maart 1626. Doch dat hij in zijn deugdelijk verkregen recht werd geturbeerd, inzonderheid door twee declaratoiren of definitien, die de Ridderschap de 11^e maart 1662 daarover hebben doen uitgeven, verzoekende om de redenen in 't lange en brede geallegeerd en gededuceerd, dat haar Hoog Mogenden in gevolge van 't 17^e artikel van de Unie van Utrecht geliefden te bezorgden, en te effectueren, dat de voorzeide declaratoiren en definitien mochten worden gecorrigeerd, en zulks blijven buiten executie en effect, en hij suppliant gelaten, immers bij provisie, in dat recht en die possessie, daar in hij voor dato van de voorzeide declaratoiren in kracht van de voorzeide accoorden en octrooien was. En dat voorts ingeval van de voorzeide Landschap of andere geïnteresseerden, 't voorzeide des suppliants recht en possessie zouden willen in dispuut trekken, dat zodanige dispuuten ordentelijk voor een onpartijdige rechter gebracht, en aldaar in goede forme geïnstrueerd en getermineerd mochten worden, zoals in goede justitie bevonden zal worden te behoren. Waarop gedelibereerd zijnde, is goedgevonden en verstaan, dat de voorzeide requeste kopielijk gezonden zal worden aan de Heren Drost en Gedeputeerden des Landschaps Drenthe, om nevens de geïnteresseerden daar op te dienen van bericht, zullende inmiddels, en tot dat dien aangaande nader zal zijn gedisponeerd, de suppliant zijn en blijven ongemolesteerd, en ongeturbeerd, in de jurisdictie en opzicht in het octrooi hier voren geroerd, breder gementioneerd, zoals hij of dezelfs vader voor de declaratoiren van Ridderschap en eigenerfden van dato de 11^e Martii 1662 daar van heeft gejouisseerd. Accordeert met 't voorzeide register. H.Fagel."

Roelof van Echten had in 1625 de 5000 morgen veen gekocht van de markegenoten van Steenberg en Ten Arlo, hij had de Hooegeveense Vaart laten graven en had in 1626 de Heerlijke rechten voor het gebied verworven, de jurisdictie over de hele kolonie, zo werd geproclameerd. Het stond er allemaal in, en het werd allemaal voorgelezen. En omdat dit zo was, daarom was Roelof van Echten II nu Heer van Echten en kwamen hem al die rechten toe. Dat zal de boodschap zijn geweest die over is gekomen. Zo werd de "Mythe van Roelof van Echten" geboren, via de kerkespraak opgedragen en door de goedkeuring van de predikant ten doop gehouden in de kerk. Voor de rest is het maar de vraag wat de doorsnee kerkganger die 3^e maart heeft begrepen van de brief die de schoolmeester voorlas. Kerkespraak was vaak een verzameling nieuwtjes, algemene dingen, gebeurtenissen in en rond het dorp. Het maakte de kerkgang extra waardevol. Maar dit was zo'n zwaar juridisch geschrift, dat de meeste mensen niet gesnapt zullen hebben wat er precies stond. Dat hoefde ook niet. Er zat een uitleg bij, van de hand van Roelof van Echten II zelf. En deze luidde²¹:

"Notificatie. De Heer Roelof van Echten, Heer tot Echten etc. vernomen hebbende dat enige zijn Edele kwalijk geaffectioneerde, de ingezetenen, en subjecten onder de jurisdictie van zijn Hoog Edele resorterende, zoeken te misleiden, en dezelve persuaderen, dat zij zich de voorzeide jurisdictie zullen onttrekken, tegens het indisputabel recht, octrooi, ja zelfs zegen de resolutie van haar Hoog Mogende Heren Staten Generaal in dato de 16^e februari 1678, waarbij z'n Hoog Edele in dit zijn notoire recht, en bezit van dien wordt gemaintineerd.

Koning-Stadhouder Prins Willem III (1650-1702)

Zo doet zijn Hoog Edel bij dezen een iegelijk van de gemelde ingezetenen ernstig waarschuwen en aanzeggen, zich voor als na in alle voorvallende civiele zaken tam active, quam passive zijn Edeles juricature met den aankleve van dien te submitteren, of anderszinds gedenkt zijn Hoog Edele de contraventeurs van dien na rechte zijn Edele in dezen geschapen, te corrigeren en te straffen.”

Hoe juridisch ook, de boodschap was duidelijk. Er waren mensen op het Hoogeveen die anderen misleidden, en zich wilden onttrekken aan de bevoegdheid van de Heer van Echten. En dat nog wel terwijl de Staten Generaal aangaven dat hij zijn Heerlijke rechten zou kunnen houden! Iedereen was ernstig gewaarschuwd dat wie zich tegen de Heer van Echten zou verzetten door diezelfde Heer bestraft zou worden. De “Mythe van Roelof van Echten” werd hiermee onderdeel van een dogma, een vastomlijnde leerstelling, waarover geen discussie mogelijk was, die zich onttrok aan ieder onderzoek en die van zichzelf geen motivering meer

nodig had. Wie de rechten van Roelof van Echten II niet respecteerde, gebaseerd op deze mythe, zou juridisch vervolgd worden. Het maakte niet uit dat de historische inhoud van het voorgelezene niet klopte. Het maakte niet uit dat de doorsnee Hoogeveener niet begrepen zal hebben wat er precies allemaal voorgelezen werd. Het maakte ook niet uit dat het briefje dat erbij zat geen eerlijk beeld van de zaak gaf. De Staten Generaal hadden alleen gezegd dat er voorlopig niets aan de macht van de Heer van Echten gedaan mocht worden, terwijl de zaak werd doorverwezen naar Ridderschap en Eigenerfden, niet meer en niet minder. De strekking van het toegevoegde briefje was zo duidelijk, dat de Hoogeveeners de schrik te pakken hadden, zo kunnen we het achteraf samenvatten. De verklaring was voor de Heer van Echten zo belangrijk, dat deze in druk werd verspreid²². Die maandag, 4 maart 1678, ging men in Hoogeveen rond met een verklaring en een lijst. We lezen:

“Wij ondergeschreven ingezetenen en eigenaren van het Hoogeveen, verklaren, dat ons ten allerhoogsten lief en van harte aangenaam is, de resolutie zo haar Hoog Mogenden de Staten Generaal der Verenigde Nederlanden op de 16^e februari dezer jaar 1678 over de jurisdictie van de Heer van Echten hebben genomen, en gisteren nademiddag in de kerk alhier afgelezen, en publiekelijk voor de gemeente gepubliceerd, ook op heden wederom bij ons gezien is, waarna wij lange hebben verlangd, om van zijn Hoog Edele en nakomelingen gelijk van zijn Heren voorouders loflijk is gedaan geregeerd te worden. Actum Hoogeveen bij 4 maart 1678.”

De eerste namen onder deze verklaring waren die van ds. David Franzius, kapitein D.J. Loman, kapitein H. Karsten, vaandrig Peter Carsten, sergeant Cornelis Radijs, sergeant Lijckle Oegges, rentmeester Abraham Calkoen en Jan Karsten. Blijkbaar stond Jan Karstens naam er al onder voordat hij daar zelf mee accoord ging, of hij kwam er al snel op terug, want er staat bij: en retrait. Teruggetrokken. Hij liet de naam schrappen. Hoe dan ook, het waren namen van de toenmalige bovenlaag van het dorp Hoogeveen, en ze presenteerden zich niet als privé-persoon maar met hun functie. Zelfs met hun militaire functie. Het waren de leiders van de weerbare mannen van Hoogeveen. De groep die men in de steden aanduidde als schutterij. We kunnen amper meer spreken van een in vrijheid afgelegde welgemeende verklaring van de Hoogeveense bevolking, toen de mensen door hun handtekening verklaarden dat ze ernaar verlangden om door Roelof van Echten II en zijn nakomelingen geregeerd te worden, net zoals zijn voorouders dat hadden gedaan. Een flink deel van de ondertekenaars kwam uit Zuidwolder-Hoogeveen²³ en woonde in die delen waarover Roelof van Echten II de juridische rechten opeiste. Niet de hele bevolking van Zuidwolder-Hoogeveen tekende²⁴. De mensen die tekenden hebben zich in of na 1680 nooit aantoonbaar beklagd over dat de rechten van Roelof van Echten II niet geldig bleken. Aannemelijk is dan ook dat het zo is gegaan, dat na de pressie van Roelof van Echten II in zijn verklaring van 3 maart 1678, een comité van inwoners van zowel Echten- als Zuidwolder-Hoogeveen beslist heeft dat er iets naast gesteld moest worden. Dat comité was de leiding van de weerbare mannen. De semi-militaire groep, die in tijden van onrust moest zorgen voor kalmte. Met deze verklaring probeerden ze de druk weg te halen, die Roelof van Echten II op de bevolking had gelegd, en legden ze tevens zelf druk op de bevolking.

Met zachte druk werd de bevolking gevraagd te tekenen of voor hen te laten tekenen. Een deel zette een merk, waarna iemand die met de lijst ronding hun naam erbij zette. Niet iedereen was het echter eens met die aanpak. Jan Karsten trok zich terug. Helaas is het bij gebrek aan bronnen niet meer na te gaan wie er nog meer niet meededen. Hoe dan ook, het merendeel tekende wel of werd wel genoteerd. Of ze daarmee instemden of dat anderen dit voor hen beslisten, dat weten we niet. Daarmee vormt deze verklaring een van de zeldzame

lijsten met inwoners van Hooageveen uit de 17^e eeuw. Dat is achteraf de enige waarde die de lijst heeft gekregen. Van een echte trouw- of aanhankelijkheidsverklaring van de bevolking van Hooageveen aan de Van Echten is hier geen sprake, ook al werd de lijst later de ‘Acte van Trouw’ genoemd. Het was anders geweest als er geen zware juridische strijd en dreiging met maatregelen door Roelof van Echten II aan vooraf waren gegaan. Het was anders geweest als de lijst niet was uitgegaan van de leiding van de weerbare mannen. Uiteindelijk was het hele gebeuren een van de laatste stuiptrekken van de strijd van de Van Echten met de overheden. Bij deze de namen op deze lijst:

(Bladzijde 1:)

David Franzius, pastor Eghthenus
D.J. Loman, is kapitein
H.Karsten, kapitein
En retrait Jan Karsten
Peter Carsten, vaandrig
Cornelis Radijs, sergeant
Lijckle Oegges, voor mijn partgeld als
sergeant
Abraham Calkoen, voor zijn prive
G.Ijbink
Albert Pieters Koosmans
Geert Geerts (merk)
Hermen Hendrickx
Henrik Jans Bisschop
Albert Luijkijens
Luijten Jans
Court Jansen
Hans Strack (merk)
Hendrich Jansen ten Kley
Wopcke Reijtses
A.D. Spieringshouck
Reinder Reinders de Jonge
Willem Christiaens: S:Mr:
(schoolmeester)
Foocke Sjoerts
Gerijt Henders Kuijpper
Jan Assijs
Josias Landtman
Tijmen Peerboom
Harm Hermans Kolner (merk)
Casper Ackerman
Aert Ijansen Langermans
De weduwe van Assis
Goosen
Gouert Jansen Geijben
(Het kan hier ook gaan om Goosen
Gouert en Jansen Geijben)

(Bladzijde 2:)

Willem Berents
Laurens Opbringh (merk)
Frens Jans
Reijnder Willems
Kasper Jans
Andries Roelofs Benninge
Arent Cents
Casper Jurriens
Roelof Cornelis
Arent Coerds
Koop Wijgers
Jan Geerts
Otte Jans
Johrus Jans
Jan Berens
Henr.Alberts (merk)
F.C.Admiraells
Jan Starcken
Jan Borgers Prijs
Nicolaes van der Leew
Jan Janssen Koekebacker
Aenders Egbers
Aenders Henderck
Peter Gerrits (merk)
Arent Albers
Peter Claes (merk)
Jan Hermans (merk)
Claes van Cleuve
Geert Alberts
Corneljs Gerrijts
Roelof Jans
Koop Jans
Anders Jacoobs
Henr.Arents (merk)
Gerrit Jaspers (merk)
Jan Tackenborgt (merk)
Roelof Reijnders

*Rutgert Alberts
Christofel Köster
Jaye Schreije
Hermen Alberts Schoonwille*

(Bladzijde 3:)

*Jan Henricx ten Kleij (merk)
Eeuert Hermens
Jan Jacobs
Garijt Tellevooren
Hendriick Roelef Smijt
Arent Pouwels
Jan Geerts
Arent Klaessen
Jan Helperts van Wapse (merk)
Jan Geers
Hendrick Jans
Euert Tromp
Jan Bartels (merk)
Geert Jans
Jan Stenne Bouman
Berent Faas
Faeck Boeijes
Henderinck Rotgeris
Boele Sitsens
Arendt Jans (merk)
Jan Vos
Henrick Veltman (merk)
Jan Zeijnen (merk)
Jan Frijes
Arentien Geers
Wegger Hendreck
Berent Jans (merk)
Jacop Wijchgers
Lucas Jans (merk)
Wolter Frens
Harmen Tomes, Sergeant
Jan Alberts
Hendrick Vos
Henrick Lutman (merk)
Jan Ottens
Roloff Henricx (merk)
Andries Reijtses (merk)
Peter Jouckes
Geert Hermens
Roeloff Lamberts Taelen (merk)
Jacob Michiels Dansers (merk)*

*Magtelt Berens wed.van Jacob Cremer
(merk)
Jantjen Claesz wed: van Herman Jansz
Coops (merk)
Cornelisz Egberts weduwe van Hilbert
Lamberts (merk)*

(Bladzijde 4:)

*Willem Henricx (merk)
Jan Cijmes
Henrickjen Arents wed: van Herman
Everts (merk)
Frens Berents (merk)
Wolter Ijans
Arendt Jansz Timmerman (merk)
Albert Hermen
Marten Hermens
Albert Scholten
Jan Gerrits Can.....
Frerick Berents (merk)
Egbert Lensen (merk)
Pieeter Wijchgers
Claesjen Lensen weduwe van Henrick
Hermans (merk)
Albert Hendrickx
Geert Frerckx
Eijijchwijs
Goegjen Jansz uit last van zijn broer
(merk)
Yan Coyp
Swaentyen Hendryck
Laembert Roelofs
Roelof Roelofs
Henrick Hoeckman (merk)
Jan Lamberts (merk)
Rutger Hermens
Hermen Alberts
Peter Henricx (merk)
Peter Peters Smock
Lambert Alarts (merk)
Henrick Geerts Voeger (merk)
Henrickjen Geerts weduwe van Thijs
Hermens
Roelle Oegges
Jan Egbers
Jan Tomas
Elsjen Lucasz (merk)
Albert Henders Katteschijte*

Henderck Roeloffs
Claes Claesz Prins (merk)
Garryt Jansen Backer
Claes Bogaert
Jan Jaecoeps Pot
Jan Jacobbs
Jakooop Jaens
Berent Jaens
Jan Arents Muller (merk)
Henrick Jans Wever (merk)
Volcker Lensen (merk)
Pieter Coendert (merk)
Hermen Ernst Tijmerman
Yanna IJtjens
Jan Harmens
Jan Goosens (merk)

(Bladzijde 5:)

Herman Jeulen (merk)
Hermen Ijans Smant
Albert Fitten
Jan Arens
Jacob Jansz (merk)
Jan Henrijckx
Coop Jansz (merk)
Jacob Jans
Kornelis Mewesz

DE UITSPRAAK VAN RIDDERSCHAP EN EIGENERFDEN VAN 1680

Tussentijds bleef de onvrede bestaan over de wijze waarop de Heerlijkheid Echtens-Hoogeveen moest functioneren, of anders gezegd: wat de Van Echtens ervan vonden en wat de bevolking van het veengebied ervan vond. Het ging al lang niet meer puur over de boeren van Steenberg en Ten Arlo, want ook gegoede inwoners van Hoogeveen deden van zich spreken, de nazaten van Carst Peters voorop. Het was op de landdag van Ridderschap en Eigenerfden van 28 december 1680 dat er een definitief besluit werd genomen over de bevoegdheden en de grenzen van de Heerlijkheid Echtens-Hoogeveen. De aanleiding was nog steeds het conflict tussen Steenberg en Ten Arlo op Zuidwolde ter ene en Heer Roelof van Echten tot Echten II (de zoon van Johan) ter andere zijde. Uit het verslag van die dag blijkt dat men het ook nog steeds zag als een dispuut tussen wijlen Johan van Echten over het octrooi van 30 maart 1626 en een vervolg op de uitspraken van de landdag van 11 maart 1662. Er was naar aanleiding van besluiten van 4 maart 1679 en 2 maart 1680 een commissie aan het werk gegaan om alle partijen te horen en tot een uitspraak te komen.

Men besloot een uitspraak van 1662 nog een keer te bevestigen, namelijk: *“dat de tegenwoordige Heer Roelof van Echten tot Echten en zijn nakomelingen altoos zullen hebben en behouden 't opzicht, gezag en directie op de vaart en verlaten, door zijn Edele Heeren voorzaten en participanten gezet en gegraven, of die nog gezet en gegraven zullen worden, en verders niet”*. Mits de contracten tussen de partijen van 20 december 1625, en anderen op andere tijden gesloten, in hun volle kracht werkzaam zouden blijven. De bevestiging van deze oude uitspraak is enerzijds een bevestiging van de positie van Roelof van Echten en anderzijds een ondermijning daarvan. Roelof was en bleef hoofddirecteur, met gezag en directie over de Hoogeveensche Vaart, maar omdat hij dat was binnen de contracten, en binnen de afspraken die er waren met de overige participanten, was en bleef hij ook in zekere zin hun personeelslid. Niet Roelof was de baas over de vaart, de vaart was van de gezamenlijke participanten en hij had het beleid uit te voeren dat die participanten maakten. Dat was de praktijk van de Compagnie van de 5000 Morgen. Dit deel van de uitspraak van 28 december 1680 is dus vooral formaliteit geweest.

Verder werd gezegd *“dat het beslechten van alle questien en verschillen, civiel wezende,*

zodanig als in 't octrooi vermeld staat, zal bepaald zijn ten noorden door het Pesser Opgaande, zijnde een gegraven grifte van 't westen naar 't oosten, bij langs wijlen de heer Schaaps hof, en zich uitstreckende ten westen door het Hoofddiep, voor en tussen de Huizen gegraven, en ten zuiden door de scheidslinie tussen de participanten en die van Zuidwolde tot aan Alberts Holtien, en van daar oostwaarts opschietende, tot zo ver als de Heer Roelof van Echten tot Echten en de participanten die zelve tegenwoordig tegen die van Zuidwolde en andere kluften en marken kunnen verdedigen, in dien verstande, dat de Heer Roelof van Echten tot Echten het beslechten en decideren van alle questien, civiel wezende, zo als voren in het octrooi vermeld, zal hebben en behouden over de koloniërs, inwoners en vreemden, binnen de voorzeide limieten wonende, alles achtervolgens het voorzeide octrooi, en ook voor 't gene op de genomineerde hoofddiepen en Pesser Opgaande, ingevolge vorige limieten in civilibus als volgens octrooi zal voorvallen, zo nochtans te verstaan dat de ingezetenen aan de westzijde van het Hoofddiep wonende, zullen behouden 't vrije medegebruik van 't zelve Hoofddiep, zoals zij tot nog toe hebben gehad, met dien verstande dat hier door niet verstaan zal worden aan de Heer van Echten tot Echten enig privaat recht van vissen of jagen geconsenteerd te zijn, of te worden geconsenteerd, en dat immediate onder de landschap of Schultambten van De Wijk en Zuidwolde zal verblijven alles wat ten Noorden van het Pesser Opgaande wordt bevonden, item de behuizingen en alles wat ten westen van het Hoofddiep als mede alles wat ten zuiden van de scheidslinie tussen de heren participanten en die van Zuidwolde, als voren gemeld, is gelegen, en dat ook het octrooi en de prolongatie van dien, aan de tegenwoordige Heer Roelof van Echten tot Echten, zijn Edele voorzaten en momberheren verleend, alleen zal plaats hebben over die genen, die binnen de boven gespecificeerde limieten het Pesser Opgaande, Hoofddiep en scheidslinie tussen de heren participanten en Zuidwolde zijn wonende, en dat die genen, die buiten de zelve limieten wonen, gerekend zullen worden te wonen op de gereserveerde marke van Zuidwolde en Pesse.”

In 1661 waren de huizenrijen genoemd, die onder de Heerlijkheid vielen. Het bleef op deze manier onduidelijk of de gronden om het dorp ook onder de Heerlijkheid vielen, terwijl in het octrooi van 1626 sprake was van civiele rechtspraak binnen het hele gebied dat in 1625 was overgenomen. In 1680 ging het over een uitgestrekt gebied met duidelijke grenzen, en de gronden binnen die grenzen, wat de afspraken veel concreter maakte. Van mensen naar grondgebied, inclusief de mensen die daarop woonden, zowel veenluiden als mensen van buitenaf die op een andere manier de kost verdienden. Dat was de grote verandering. Daar kwam nog bij dat het gebied veel groter was dan het gebied van 1661. De nieuwe grenzen van de Heerlijkheid Echts-Hoogeveen waren een mengeling van begrenzingen uit oudere overeenkomsten. De markegenoten van Steenberg en Ten Arlo waren er blijkbaar mee akkoord gegaan dat ook het na 1625 verkochte gebied, de ondergrond onder het veen van 1625 en de grond van de zogenaamde 33 morgen, onder de Heerlijkheid zou vallen. De in 1680 genoemde grenzen van de Heerlijkheid rondom het dorp Hoogeveen vielen echter nog steeds niet samen met de grenzen van het gebied van de Compagnie van de 5000 Morgen.

De Heerlijkheid werd ten noorden begrensd door het Pesser Opgaande, later het Noordse Opgaande, nu de Willemskade. Sommige delen van de marke van Pesse, opgenomen in de noordgrens van het gebied van de 5000 morgen, werden er dus in meegenomen. De zuidgrens ging niet verder dan het gebied dat over was genomen van Steenberg en Ten Arlo. De Meppense Venen, gedeeltelijk opgenomen in de venen van de Compagnie van de 5000 Morgen, vielen er nog steeds buiten. De zuidgrens was een lijn vanuit Alberts Holtien, zoals de zuidgrens ook werd genoemd in de akte van 1625. De zuidgrens was namelijk: *“de scheidslinie tussen de participanten en die van Zuidwolde tot aan Alberts Holtien, en van*

daar oostwaarts opschietende, tot zo ver als de Heer Roelof van Echten tot Echten en de participanten die zelve tegenwoordig tegen die van Zuidwolde en andere kluften en marken kunnen verdedigen". De grootste delen van de Meppense Venen lagen daar nog weer 'onder', ten zuiden van. Het gebied oostwaars van Albert Holtien zou wel onder de Heerlijkheid vallen, voor zover de Van Echtsens dat konden verdedigen op basis van oude rechten, maar dat was ook al iets wat in de akte van 1625 was opgenomen. Omdat de noordpunt van de Meppense Venen daar ook ten oosten van lagen kunnen we stellen dat een gedeelte van de Meppense Venen er al wel onder viel, maar dat stelde in de situatie van 1680 nog niet veel voor. Daar woonden namelijk nog geen mensen. Men liet zich in 1680 dus nog steeds vooral leiden door de grenzen van 1625.

Overigens hebben de markegenoten van Steenberg en Ten Arlo oorspronkelijk nooit een probleem gehad met heerlijke rechten binnen de grenzen van 1625. Ze maakten er pas een punt van, toen de Van Echtsens de 1300 morgen veen van hun marke en de markegronden van Zuidwolder-Hoogeveen onder hun Heerlijkheid begonnen te rekenen. De grenzen van de Heerlijkheid Echtsens-Hoogeveen en het recht op civiele rechtspraak werden in 1680 zo gesteld, dat de hele westkant van de Hoofdstraat er weer buiten viel. De Van Echtsens hadden hiermee de greep verloren op een belangrijk deel van het dorp. In feite werden alle voorgaande claims op dat gebied en de 1300 morgen veen van Zuidwolde in het ongelijk gesteld. De erven Carst Peters hebben door de uitspraak van 1680 de strijd gewonnen die hun vader al voerde. Anderen die een strijd wonnen waren de bewoners van het Pesserveld. De woningen tussen het Pesser Opgaande en de Pesserdijk vielen buiten de Heerlijkheid, zo werd nog eens geconstateerd, maar hadden wel recht op enige voordelen van het octrooi, namelijk de vrijdom van accijnzen en pachten. Met deze bepaling verwierf die bevolking een prachtig voordeel. Ook de markegenoten van Steenberg en Ten Arlo behaalden volop voordeel bij de uitspraak van 1680. Alle gebieden waarop de Van Echtsens vanaf de markeverdeling van 1641 aanspraak maakten vielen buiten de Heerlijkheid, en waren weer onbetwist onderdeel van de Landschap Drenthe en het schultambt van Zuidwolde en Zuidwolder-Hoogeveen. Van 1635 tot 1680, 45 jaar lang, hadden de Van Echtsens hun eigen uitleg gegeven aan het octrooi en Heerlijke rechten geclaimd, waar deze volgens de uitspraak van 1680 niet lagen. Een tussentijdse winst, toen in 1661 de woningen op de westkant van de Hoofdstraat werden toegewezen aan de Heerlijkheid van de Van Echtsens, was in 1680 weer verloren gegaan.

In de stukken rondom het conflict is steeds weer sprake van 30 maart 1626, de datum van het octrooi, als begin van de Heerlijkheid Echtsens-Hoogeveen. Nergens vinden we de vraag gesteld of er die dag wel een Heerlijkheid werd ingesteld, of dat we het octrooi anders zouden moeten opvatten. Dat is ook eigenlijk vanzelfsprekend, want men deed niet aan historisch onderzoek. Het bestaan van een Heerlijkheid Echtsens-Hoogeveen stond niet ter discussie. Het stond vast dat die er was, dat was nooit bestreden, daar ging men van uit. Het stond alleen niet vast wat de grenzen en de rechten daarvan waren. Daardoor stonden de regels van het octrooi doorlopend centraal, om daaruit de gestelde vragen af te kunnen leiden, en had het voor de toenmalige rechtszaak geen zin om een historische vraag te stellen. We moeten hierbij aantekenen dat rechtspraak juist geen historisch onderzoek is, in die zin, dat rechtspraak voortborduurt op eerdere uitspraken en niet een zaak vanaf het begin opnieuw ter discussie stelt. Vanaf 1634, toen men meeging in de stelling van Roelof van Echten I dat hij een Heerlijkheid bezat en zich daarom Heer mocht noemen, was de Heerlijkheid op zich een feit.

Maar leverde de strijd vervolgens iets nieuws op voor de Van Echtsens? Zo beschouwd is 45 jaar lang van hevige conflicten tussen de Van Echtsens en de markegenoten van Steenberg en Ten Arlo helemaal voor niets geweest. De Van Echtsens hebben er in 1680 weinig of niets

mee gewonnen, de markegenoten hebben er alleen erg veel hinder van gehad, net als de bevolking van Hoogeveen, die gedurende tientallen jaren veel juridische onduidelijkheid had en moest verschijnen voor voorspraken, rochten en lottingen die uiteindelijk geen rechtsgrond hadden. Aan de andere kant is na veel juridische strijd er een accord gekomen, dat feitelijk voor het eerst alle bepalende afspraken in zich had, die nodig waren om de Heerlijkheid Echtens-Hoogeveen formele en onbetwiste rechtsgronden te geven. De winnaars werden uiteindelijk ook de laatste Van Echtens en de Van Holthe tot Echtens, de verre nazaten. Die konden tienden innen van een later gekoloniseerd gebied waarop geen tienden lagen die hen ooit waren toegewezen, simpel omdat door de rechtspraak van 1680 de tienden binnen hun gebied leken te komen.

Het besluit van 1680 werd ondertekend door de gecommitteerden en de vertegenwoordigers van alle partijen, te weten: Jh.van Welvelde, D.C.Emmen, L.Nysing, Gerh.van Selbach, Roelof van Echten tot Echten, Roelof Arents Steenbargh, Roelof Steenbargen, Geert Roelofs ten Heuvel, Jan ten Heuvel, Willem Willems Steenbargh, B.Carsten, Koop Roelofs van Hevel en Arent Roelofs Steenbargh. De ‘B.Carsten’ zal een verschrijving zijn. Het moet hier gaan om Jan Carsten. De man die als jongkerel de conflicten vanaf het begin af had meegemaakt, omdat hij ooit deel was van die ene grote ruzie, toen in 1642, in de herberg annex bordeel van Derck Clasen. De man ook die niet mee wilde werken aan de trouwbetuiging van 1679. Jan Carstens handtekening onder het contract van 1680 was dan ook een persoonlijke overwinning. Hij was vrij van de Van Echtens en zijn vader had gelijk gehad..... Later meer over de notitie over jacht en visserij.

Doordat ook Roelof van Echten II dit besluit tekende, zouden we kunnen verwachten dat het door hem en zijn nageslacht gerespecteerd zou worden. Dit is op een belangrijk punt niet gebeurd: toen in de 18^e eeuw de voormalige Meppense- of Geester Venen aan snee kwamen (het gebied rond en ten oosten van het Zuideropgaande) hebben de Van Echtens ook die gebieden onder hun Heerlijkheid en schulte geschoven. Het ging sluipenderwijs en werd geaccepteerd. Tot conflicten is het niet meer gekomen. De ‘Mythe van Roelof van Echten’, dat hij de 5000 morgen in één koop van Steenberg en Ten Arlo had overgenomen, leverde blijkbaar ook hier voldoende resultaat op. Het akkoord van 1680 was blijkbaar niet meer – maar ook niet minder – dan een momentopname van een formeel juridisch standpunt, en tegelijkertijd iets waar Roelof zich niet bij neer wenste te leggen. We zien het al als hij in 1682 een inventarisatie maakt van zijn bezittingen. We lezen het in zijn²⁵ *“Staat of Catalogus der Vaste Goederen zo ik Roelof van Echten, en mijn huisvrouw Johanna van Hardenbroeck, bevonden hebben ons in eigendom tegenwoordig toe te komen, en zo van onze in de Heere verstorven ouderen en vrienden aangeërfd, als bij ons staande huwelijk aangekocht zijn”*. Het register werd opgemaakt op 15 januari 1682, slechts nog geen 13 maanden na het akkoord van 1680. Onder die bezittingen vielen ook het recht van *“jurisdictie van ’t Echtens Hoogeveen en de grove en smalle tienden aldaar, met verdere recht en gerechtigheden, zijnde alle aan malkander geconnecteerd”*. Het was allemaal *“aan mijn in God verstorvene voorouderen en mij vervallen”*. Echtens-Hoogeveen was voor Roelof II het hele gebied van de 5000 Morgen. Hier werd dus al geen onderscheid gemaakt tussen het deel van Echtens-Hoogeveen dat ooit bij Zuidwolde hoorde, en waar de Van Echtens het tiendrecht van hadden, en de delen van Echtens-Hoogeveen die ooit onder de Meppense Venen vielen. Een ander rechtsgebied, buiten het octrooi van 1626, waar de Van Echtens geen tiendrecht hadden en anderen weer wel. In de visie van Roelof II had hij die tienden daar ook, en zelfs zijn voorouders zouden die tienden hebben gehad, hoezeer dat ook in strijd is met de historische waarheid.

DE CLAIM VAN HET EXCLUSIEVE JACHTRECHT

Geen conflicten meer over de grenzen van de Heerlijkheid, ondanks de rekkelijke uitleg van de Van Echts, maar wel een langdurig conflict intern binnen de Heerlijkheid. Het was een conflict met de bevolking van de velden. En uiteindelijk een conflict met Ridderschap en Eigenerfden. Het ging over de jacht en de visserij. De jachtrechten in Drenthe maakten geen deel uit van het Landrecht, maar kenden eigen reglementen. Het gebied van de latere 5000 morgen kende in de 17^e eeuw twee regelingen. De Meppense- of Geeser Venen vielen onder de gewone Drentse verordeningen. In 1608 werd bepaald dat het jachtrecht binnen een marke toekwam aan eigenaren van minimaal 1/4^e waardeel in die marke. Verder waren er beperkingen aan de jacht gesteld, want wie jachtrecht had mocht geen hazen of grof wild, noch veld- of korhoenders vangen met strikken, stappen of kuilen. Het was tevens verboden eieren van veldhoenders, korhoenders, kraanvogels, zwanen of reigers te roven, te rapen of te verkopen. Niemand mocht buiten zijn eigen gebied jagen en mensen van buiten Drenthe mochten hier al helemaal niet jagen. Wie het recht had om te jagen mocht dat laten uitvoeren door een jager. In 1613 werd bepaald dat niemand meer dan één jager mocht hebben. Jagen met legerhonden werd toen verboden, maar dat was vanaf 1632 weer toegestaan. In 1630 werd het schieten van tamme eenden en duiven verboden. Het laatste om bezitters van duiventillen te bevoordelen. Dat jaar werd bepaald dat de eerste 6 jaren niet gejaagd mocht worden op reeën en herten. In 1650 werd vastgelegd dat men alleen in Drenthe mocht jagen als men daar ook woonde. Grondeigenaren van buiten Drenthe mochten er dus niet jagen²⁶.

Iedereen, ook keuters en andere minvermogenden, was het toegestaan om te vissen met een gewone hengel. Alle andere vismethoden, die wat meer vis op zouden leveren, waren alleen toegestaan voor eigenaren van minimaal een kwart waardeel in de marke, en dan nog alleen in de eigen marke. Daar waar geen sprake was van waardelen in een gebied moest men om te mogen vissen minstens voor duizend daalders belast zijn in de registers van de grondschatting, zo werd in 1683 vastgelegd. Vissen was dus net als jagen een zaak van de grondbezitters, en het was alleen toegestaan binnen de eigen marke. In de westelijke delen van de latere 5000 morgen lag het jacht- en visrecht anders. Als deel van het leengoed van de Zeven Hoeven (Steenbergen en Ten Arlo) en deel van de Heerlijkheid Ruinen was hier alleen de Heer van Ruinen gerechtigd tot jagen en vissen. In 1615 werd door de Staten van Overijssel, onder wie de Heerlijkheid viel, nog eens bevestigd dat het jachtrecht in de Heerlijkheid uitsluitend werd toegekend aan Hendrick van Ruinen. Hij bezat tevens als enige het visserijrecht. De valkenjacht was een exclusieve bezigheid van de adel, die echter niet aan een heerlijkheid gekoppeld hoefde te zijn²⁷. In de praktijk kwam het er dus op neer dat alle Drentse eigenerfden jacht- en visrecht hadden in de eigen marke, tenzij deze rechten door een Heerlijkheid beperkt waren. Toen gedurende de 80-jarige oorlog de boeren van Steenbergen en Ten Arlo zich als eigenerfden gingen gedragen zullen ze ook de jacht en de visserij hebben opgepakt, net zoals al die andere eigenerfden. Als ze het vooraf al niet deden. Stropen is net zo oud als het moment dat een overheid regels instelde.

In tal van Heerlijkheden was het jachtrecht een van de rechten van de Heer. Het was exclusief en vererfbaar. Roelof van Echten had het tiendrecht van Zuidwolde, en daarmee tevens het tiendrecht op het Hooge Veen, voor zover dat deel was geweest van Zuidwolde. Via het octrooi van 1625 verwierf hij²⁸ het recht om te *“stellen en doen onderhouden al zulke ordonnantien en wilkeuren, als tot meeste populatie en verbetering van deze plaatsen van tijd tot tijd oirbaar, nut en profijtelijk te zijn zal bevonden worden, en zal verder ter eersten instantie na Landrecht hebben te verslichten en te decideren alle kwestien en verschillen civiel wezende, tussen de veenluiden aldaar vallende, alles zonder praejudicie van dezer*

Landschaps souveraine hoogheid en superioriteit, zo in cas van appellatie als anderszins”. Daar zit geen woord tussen over heerlijkheid, jacht of visserij. Omdat het gebied niet meer tot de Heerlijkheid Ruinen werd gerekend, was op dat moment daar het Landrecht van Drenthe van 1614 van kracht, evenals allerlei verordeningen die Ridderschap en Eigenerfden buiten het Landrecht om hadden vastgesteld, tenzij Ridderschap en Eigenerfden daarop een uitzondering hadden gemaakt. Het is goed om weer even een simpel rechtsprincipe terug te halen: wat je niet hebt, en niet koopt of krijgt, kun je ook niet delen, verkopen of overdragen. Omdat Roelof van Echten van hen geen exclusief jacht- en visserijrecht heeft gekregen, had hij het niet, en zou hij het ook niet kunnen delen, verkopen of overdragen. Omdat het gebied in 1630 nog steeds geclaimd werd door de Heer van Ruinen, die op basis van zijn leenbrief kon aantonen dat hij het veengebied bij de leen van de Zeven Hoeven had gekregen, kunnen we zeggen dat als er een Heer recht had op de exclusieve jacht, dat de Heer van Ruinen zou zijn. Er is geen enkele reden om aan te nemen dat dit recht bij de Van Echten lag. Nog toen, noch in latere akten werd namelijk terug gegrepen op een akte waarin de verlening van dit recht was vastgelegd.

Wat je niet verworven hebt, heb je niet, en kun je niet doorgeven. Als we dit eenvoudige rechtsprincipe vasthouden is het heel opvallend wat er gebeurt als Roelof van Echten op 12/22 maart 1631 te Zwartsluis met de makelaars van de Compagnie van de 5000 Morgen afspraken maakt over hun vergoeding. De heren Christoffel van Nijenhove, Johan van der Meer, ds. Johannes Boekenbergh, en de Amsterdammer Arent Wouters Vreughden krijgen volgens het ‘Nader accoord’²⁹: *‘900 morgen veen, met de ondergrond van dien, ook de vrije jacht van jagen, vliegen en vissen, in en op de zelve 5000 Morgen.’* Op ds. Boekenbergh na woonden de heren buiten Drenthe. Ze zouden hier volgens het gangbare recht nooit mogen jagen of vissen. Roelof van Echten had niet het recht om hen het jachtrecht te schenken. Met ‘vliegen’ werd bedoeld op het jagen met roofvogels. Ook dat was hij niet gerechtigd iemand anders te schenken. Wie iemand dit toch schenkt, gaat er blijkbaar van uit dat hij het zelf niet alleen bezit, maar ook gerechtigd is om afspraken te maken over delen van het recht. Uit deze tekst wordt dan ook duidelijk dat Roelof van Echten al in 1631 de rechten veel ruimer opvatte dan Ridderschap en Eigenerfden in 1626 hadden gedaan. Hij zag het op dat moment al als het verlenen van Heerlijke rechten. Roelof vergeleek zijn Heerlijkheid blijkbaar met die van Ruinen en eigende zichzelf een exclusief recht op jacht en visserij toe. Dat de Van Echten dat deden, blijkt ook uit andere bronnen.

De Van Echten claimden dus het exclusieve jacht- en visserijrecht, als deel van hun Heerlijke Rechten, terwijl hen dat nooit was verleend³⁰. Door hun claim komt ook de strijd over de grenzen van de Heerlijkheid nog weer in een ander licht te staan. De boeren van Steenberg en Ten Arlo waren gerechtigd om te jagen en te vissen in hun eigen marke, voor zover ze minimaal een kwart waardeel in de marke hadden. Toen de Van Echten bijna 40 jaar strijd met hen voerden over de heerlijke rechten, en zich binnen het geclaimde gebied al als Heren van de Heerlijkheid gingen opstellen, werd hen tevens het recht op jagen en vissen ontnomen. Met de uitspraak van 26 december 1680 was zeker gesteld dat ze zelf weer in hun eigen venen achter het wild aan mochten. Het akkoord van 1680 spreekt ook nog op een andere manier over jagen en vissen. Er wordt gezegd....: *“dat de ingezetenen aan de westzijde van het Hoofddiep wonende, zullen behouden ’t vrije medegebruik van ’t zelve Hoofddiep, zoals zij tot nog toe hebben gehad, met dien verstande dat hier door niet verstaan zal worden aan de Heer van Echten tot Echten enig privaatelijk recht van vissen of jagen geconsenteerd te zijn, of te worden geconsenteerd.* De bewoners van de westkant van de huidige Hoofdstraat hebben het vrije gebruik van het water van die vaart. Dit moeten we echter niet zo verstaan dat er aan de Heer van Echten enig privaatelijk recht van vissen of jagen is toegekend of zou

worden toegekend. De Van Echten hadden ook grond op de westkant van de Hoofdstraat, gekregen bij de verdeling van 1641, dat zal de reden zijn geweest van deze uitspraak. Op basis van deze grond kregen ze hier geen bijzondere rechten. Opmerkelijk is dat er op geen enkele manier iets wordt gezegd over het recht van jagen en vissen op de oostkant van de Hoofdstraat. Daar werd was dat recht WEL onderdeel van de exclusieve rechten van de Heer van Echten, maar het werd niet vermeld.

DE PRAKTIJK VAN HET JAGEN OP HET ECHTENS-HOOGVEEEN

We maken een sprong in de tijd. In 1749 was het triest gesteld met het naleven van het jachtreglement, zo constateerde Drost A.C. Baron van Heiden tot den Dam. Namens hem werd een brief verzonden aan de onder hem functionerende schulten, met de volgende tekst: *“Alzo wij geïnformeerd zijn geworden dat het jachtreglement in de Landschap Drenthe zeer overtreden is, door dien niet alleen gejaagd is geworden in verbodene tijden door gekwalificeerde personen, maar dat zelfs ook diskwalificeerde personen daar van professie hebben gemaakt dat ook bovendien het verkopen van het wild zeer in zwang heeft gegaan alles strekkende tot vilipendie van de resolutien van Ridderschap en Eigenerfden, zo is het dat wij daar tegen willende voorzien tot handhaving van meergemelde resolutien goedgevonden hebben de respective scholtessen dezer Landschap te gelasten zich over het gene voorschreven is, een ieder in zijn scholtambt nauwkeurig te informeren opdat de schuldige mogen worden ontdekt, met ons over 't geen dezen aangaande mochte voorvallen goede correspondentie te houden en die welke tegen 't reglement van de jacht in deze verboden tijd hebben aangegaan als namaals mochten pecceren van tijd tot tijd op de goorspraken aan te brengen. Actum Coevorden de 4 augustus 1749”.*

Schulte Cornelis Steenberg van Zuidwolder-Hoogeveen was een van de ontvangers van de brief. Hij besloot de brief³¹ bij de kerkespraak te laten voorlezen, met een toelichting van zijn hand erbij. Daarin voegde hij aan de brief toe dat diegenen die niet gekwalificeerd waren om duiven te houden, deze zouden moeten afschaffen. Men mocht alleen duiven houden als men zes mudden of meer bouwland met graan had ingezaaid. Zo voorkwam men overlast van duiven bij derden. Duiven konden een graantje meepikken op het land van de eigenaar. 1 mud land = 160 vierkante roeden = 2720 m² = 27,2 are. Zes mudden bouwland is 16320 m². Bij jacht door gekwalificeerde personen ging het dus om personen met minimaal een kwart wsardeel in een marke. Gediskwalificeerde personen hadden dat niet. Er werd geageerd tegen het verkopen van wild, ook door gediskwalificeerde personen, omdat men alleen mocht schieten voor eigen gebruik. De verkoop van geschoten wild was verboden. Schulte Cornelis Steenberg liet brief en bijlage op 17 augustus 1749 voorlezen in de kerk op het Hoogeveen, in Echten-Hoogeveen nog wel, door ds. F.C.de Vriese. Te Zuidwolde werd dezelfde brief met bijlage voorgelezen op 24 augustus van dat jaar door ds. J.P.Harens. Schulte Ernst Beuker van Echten-Hoogeveen maakte een afschrift van brief en bijlage voor Johan van Echten, de toenmalige Heer van Echten. De brief was uitgegaan van het Drentse Landrecht en de Drentse regelgeving op het gebied van jacht en visserij. In dat opzicht was voorlezen in de kerk, op het grondgebied van Echten-Hoogeveen, een bijzondere zaak, omdat daar een ander jacht- en visserijrecht werd uitgedragen door Johan van Echten. De kerk was er echter ook voor Zuidwolder-Hoogeveen, en daar golden de Drentse regels weer wel. Of ook op Echten-Hoogeveen?

De verhouding tussen Johan van Echten en zijn schulten waren op dat moment bijzonder. Er werd namelijk niet gewerkt met schulten, maar met verwalter-schulten. Plaatsvervangende

schulten. Dat was zo vanaf de ambtsperiode van Arend Dannenbergh. Arend Dannenbergh was in de jaren 1735-1738 schulte van Echtens-Hoogeveen. In 1738 nam hij ontslag, omdat hij schulte van Meppel kon worden. Heer Johan van Echten was op zoek naar een bekwaam en vroom persoon, geschikt en getrouw, en vond die in de 18-jarige Pieter Casper Everhard Calkoen, gedoopt 18 februari 1720 te Hoogeveen. De jonge Calkoen werd 28 augustus 1738 formeel aangesteld door Johan van Echten “Heer van Echten en ’t Echtens Hoogeveen, Brigadier van de infanterie ten dienste van de Staat en Kolonel van een Regiment te voet etc. etc.” voor zijn “particuliere Heerlijkheid”. Zijn Heerlijkheid, persoonlijke bezit. De jonge Calkoen legde de eed af aan de hand van het gebruikelijke formulier, dat al die jaren ongewijzigd was gebleven. Hij kon echter als schulte zijn taken nog niet uitoefenen, omdat hij elders zou moeten zijn, ter voortzetting en bevordering van zijn studie. Hij studeerde dus al op dat moment, maar had de studie nog niet afgerond. Zijn vader Abraham Willem Calkoen was die 28^e augustus bij hem. Deze legde de eed af als verwalter-schulte. Vader Calkoen nam waar voor zoon Calkoen. Als laatstgenoemde de studie had afgerond, zou hij zelf de taken weer op zich kunnen nemen. Het zou er nooit van komen. Tot op heden is onbekend wat er met schulte Calkoen aan de hand was, maar blijkbaar was hij uiteindelijk geestelijk of lichamelijk niet in staat het ambt in de praktijk op zich te nemen. Hij overleed in 1748. Op 31 december 1748 werd Ernst Beuker beëdigd als verwalter-schulte van Echtens-Hoogeveen. Waarom Ernst Beuker niet direct schulte werd, is niet bekend. Het lijkt erop dat Johan van Echten het zag als een tijdelijke zaak, tot hij een geschikter persoon had gevonden. Op 28 juli 1752 legde Jan Pieter Leffers de schulteneed af voor Roelof van Echten III. Jan Pieter Leffers werd geen verwalter-schulte maar schulte. Daarmee werd het verwalterschap van Ernst Beuker als vervallen beschouwd³².

Heer Johan van Echten had dus ten tijde van het voorlezen in de kerk, van de strenger aangehaalde jachtregels, een verwalter-schulte. Volgens hem functioneerde deze niet. Hij kon hem niet afzetten, maar door Jan Pieter Leffers als schulte aan te stellen – die geen verwalter, vervanger, nodig had – was deze feitelijk overbodig geworden. Het kwam tot een proces tussen verwalter-schulte Beuker en Johan van Echten. Daarbij haalde Johan van Echten ook de vele overtredingen van het jachtrecht aan. Het alleenrecht van de Van Echtens, in hun opinie. Johan van Echten noteerde in 1750 op de bladen van de goorspraak van 4 maart 1750:

“.....dat de jager en oppasser in de jurisdictie, mijn geklaagd heeft, dat er in de verboden tijden eer hij jagen mocht, zoveel ongekwalficeerde stropers liepen jagen, ’s zondags, zelfs met verboden geweer, als schieten, strikken, ’s avonds op de loer, dat als de jachtijd open was het meeste wild weg is, waarop hem zeide bij de verwalter schout Beuker te gaan hij er van kennis te geven, om het op ’t goorsprakenregister aan te brengen, zeggende Beuker: Ik rekommandeer u daar op beter te passen en doen passen door de pander Bremer en anderen, om op de goorspraken pertinent aan te brengen, zo ook de volmachten op de goorspraak te waarschouwen niets te verzwijgen en houden de vingers voor de ogen, zeggende wij hebben ’t niet gezien. Alles wat verboden en strafbaar is moet worden aangebracht ter examinatie van de rechter en niet van de verwalter schout. Nog ook hebben gezien dat een ieder in de jurisdictie ’s zondags vist, buiten en in de verboden tijd, zelfs met verboden netten, als nauwe fuiken, schakels, teutebellen, de oude wijken af te zetten en modderen zelfs door jongens die geen eigendom hebben, ja daags gaan bedelen, daar is niets van op de goorspraak aangebracht³³.” Het probleem was voor de Heer van Echten dus niet alleen de houding van de schulte, ook de keurnoten (assistenten, mensen uit de bovenlaag van de bevolking) en pander Bremer deden of ze van niets wisten. De reprimande van de Heer van Echten had geen resultaat. We lezen: *“Na deze recommandatie is er op de volgende goorspraken daarvan ook niets aangebracht, het welk bewijzelijk daar op kan nagezien worden, alhoewel het buiten*

memorie

Op het Goospraken register bij het ouderling
der 7 maart 1750 geschreven
Als ghy bij dit sentiment blijft en daet niet so
se knagen en sult ghy wel doen.

Verder moetheseggen dat de jager en opjager
in de jurisdictie, mijn geslacht heeft dat in de
verboden tijden eer hij jagen moghte so veel
ongegualificeerde stropers liepen jaeger, ^{des sonndags} sellen
met verboden geweer, als schieten stricken
saveren op de laer, dat als de jacht tijt gien was
het meeste wilt wegt is, was op hem seide bij de
verw. sekeren bucker te gien hier van kennis te
geven, om het op Goospraken register aen te
^{de zeggende bucker} brengen, die verkanndeere u daer op beter te
passen en doen passen door de ander bucker
en andere, om op de Goospraken partinent
aen te brengen, so ook de volnagaten op de Goospraken
te wachschouwen niets te verzuimen en hoort
deringens Voorde oogen seggende wij hebben niet ge
zien, als wat verboden en strafbaer is moet worden aen gebracht
ter examinatie van de richter en niet van de verw. sekeren

nogh ook hebben gezien dat een jager in de jurisdictie
sondags - vist, bucken en in de verboden tijt sellen
met verboden netten, als nauwe fiken, schachels,
fukbellen, ^{oude} de wijden als kofetten en moderne
sellens door jonges die geen Eigendom hebben
ja daghes gaet beedelen; daer is niets van op de
Goospraken aen gebracht weest voa ficht licht bebra
ght u Eed. Brought alles aen, dat door de wett en
Ridd. en Eiger Eiden is verboden.

163 Het is te sien op alle Goospraken registers dat de inge
beelden noch doordwal bucker het minste aen
niet hebben aen gebracht, sellen schuldig te sijn, na
297

commandatie had moeten aangebracht zijn. De laatste aanbrenging tegen 't jachtreglement is gedaan door zijn voorzaat de H.verwalter Calkoen³⁴. ” De foto van de tekst staat ernaast.

In een tekst uit 1752 lezen we de klacht: *“Op alle goorsprakenregisters bij Beukers tijd is klaar te zien en te bewijzen dat Beuker nooit de een of ander heeft aangebracht van de ongekwalificeerde vissers of jagers, alhoewel het dikwijls geschiedde, zelfs op zondagen, biddagen en andere verboden tijden. Hoever het recht van vissen en jagen gaat kan gezien worden in 't akkoord 1680”*, lezen we dan, en het was verbonden aan het Huis te Echten, werd er voor de duidelijkheid nog bij vermeld. Tussendoor was er ook nog een zin geschreven die weer werd doorgekrast, maar nog wel leesbaar is: *“Beuker zal niet negeren dat zijn eigen broer het wel heeft gedaan, maar nooit de minste calange (= beboeting) gedaan of kennis gegeven³⁵.”* Johan van Echten beriep zich dus op het akkoord van 1680, terwijl dat juist veel onduidelijkheid geeft waar het gaat om jacht- en visserijrecht. Er werd in dat akkoord wel gesproken over de grenzen van de Heerlijkheid, maar het recht van jacht- en visserij werd niet toegekend. De geciteerde teksten laten goed zien hoe er werd gestroopt, door de plaatselijke bevolking. Zelfs al was het Drentse jachtrecht in Echtsens-Hoogeveen van toepassing geweest, dan nog was er sprake van stroperij, omdat de methoden illegaal waren en de ‘jagers’ geen grondbezitters.

De stukken maken in ieder geval duidelijk dat het exclusieve jachtrecht in de Heerlijkheid Echtsens-Hoogeveen wel een claim was van de Van Echtsens, al kende het geen duidelijke juridische grond, maar dat de bevolking dit recht niet erkende en volop overtrad. Ook de uitvoerende rechterlijke macht, de schulte en zijn keurnoten, deden weinig aan de verdediging van dit exclusieve recht. Buiten schulte Beuker om zouden ook andere schulten maar weinig aangiften afhandelen. De strijd om het exclusieve recht van jacht en visserij was een verloren strijd. In de loop van de 18^e eeuw schijnen de Van Echtsens dit recht ook minder exclusief geclaimd te hebben. Ze stonden toe dat grootgrondbezitters net als de Van Echtsens mensen voor zich lieten jagen. Onder de laatste Roelof van Echten was het in ieder geval wijd en zijd bekend dat de grootgrondbezitters jagers in dienst namen. Al met al moet het Drentse jachtrecht toentertijd van toepassing zijn geweest of achtte men dit op de situatie van toepassing, zondet dat dit getoetst was. We weten dit door verklaringen die enkele jagers hebben afgelegd, toen het bezit van de zuidelijke venen weer ter discussie kwam te staan. Deze werden opgeëist door Overijssel.

De jagers waar het om ging waren Berent Harms Vos, Jurrien Geerts Hooijer en Arent Salomons Bakker³⁶. Berent Harms Vos (1741-1805) was 1 oktober 1741 gedoopt als zoon van Harm Hendriks Vos en Aaltien Jans Berends. We lezen in zijn verklaring van 14 februari 1791: *“Ik ondergeschreven Berent Harms Vos van het Echtsens-Hoogeveen, oud 50 jaren, verklaar door deze, dat ik 18 jaren voor wijlen de heer H.J.Calkoen van 't Echtsens-Hoogeveen als jager heb gefungeerd, en in die tijd het recht tot jacht in naam van gemelde heer Calkoen uitgeoefend mede op 't participanten blok, en op 't veld tussen de Staten- of Friese Dijk en de Krane Rijthe, zonder dat ik ooit daarover op of aanspraak, verbod of tegenstand heb ontmoet.”* De 80-jarige Jurrien Geerts Hooijer verklaarde 1 maart 1791 *“.... Dat ik ben geboren op het Hoogeveen, en gedurende mijn ganse leeftijd aldaar altoos gewoond heb; dat ik onder andere om de 50 achtereenvolgende jaren als jager voor onderscheidene heren alhier op het Hoogeveen heb gediend, als bij de heer Van Gessel, Graaf van Stierum, 't Huis te Echten en de schulte Hidding; dat ik gedurende alle deze tijd de jacht in deze Landschap oostwaarts boven Zuidwolde en het Hoogeveen altoos vrij en onverhinderd heb uitgeoefend, tot bovenaan de Reest, zoverre de Zuidwoldiger groenlanden zich aldaar uitstrekken, en vandaar oostwaarts boven de Braamberg en de zogenaamde*

Staten- of Friese Dijk heen tot aan de Krane Rijthe.” De 63-jarige Arent Salomons Bakker heeft minder lang gejaagd. Hij verklaarde 14 februari 1791 “..... dat ik om de 15 jaren voor de weduwe wijlen de schulte C.Steenbergen van 't Hoogeveen en daarna om de 14 jaren voor Mr. J.C.van Rossen als jager in deze Landschap hebbe gefungeerd, en in die tijd altijd de jacht onverhinderd en zonder enige de minste op of tegensprake vrij uitgeoefend, mede boven de Staten- of Friese Dijk, tot aan de Krane Rijthe, tot op de Hoogte (= Riegshoogte) en zo ver het participantenblok zich uitstrekt.”

De verklaringen zijn glashelder. De bewoners van het landhuis Vredelust (Van Gessel, de graaf van Limburg Stirum en schulte Hidding) lieten jagers voor zich werken, net als de diverse schulten onder de laatste Roelof van Echten. Ze werden daarvoor niet vervolgd. Hun arbeid was blijkbaar legaal. Daarmee wordt aangegeven dat er uiteindelijk geen sprake meer was van een exclusief recht van jacht en visserij. In 1735 en 1736, toen het exclusieve recht nog werd geclaimd, had schulte Willem Hidding zelfs al een eigen jager in dienst, getuige de verklaring van Jurrien Geerts Hooijer. We zagen al dat schulte Beuker zijn broer toestond om te jagen. Dat was grootgrondbezitter Harm Beuker. De Heren van Echten werden in hun claim niet gesteund door hun eigen schulten. Maar de strijd was nog niet gestreden in 1765 werd er door de Drost van Drenthe onderzoek gedaan naar de jachtrechten van de Van Echts en kreeg Roelof van Echten III de kans die hard te maken.

HET BETOOG VAN 1765 VAN ROELOF VAN ECHTEN III

De discussies bleven doorgaan. In 1765 betoogde de toenmalige Heer van Echten, ook weer een Roelof, tegenover de Drost van Drenthe dat het jachtrecht in Hoogeveen en Zuidwolde alleen hem toekwam³⁷. We kennen zijn betoog uit een briefwisseling. De aanleiding was een brief van Drost Van der Heiden, die nu voor eens en altijd duidelijk wilde hebben waar de Van Echts nu eigenlijk wel of niet recht op hadden³⁸. De reactie was een uitvoerig schrijven van Roelof van Echten III.

“Hoogweledelgeboren Gestrenge Heer!

Gaarne Wenste ik mij te kunnen dispenser en U Hoogwelgeboren Gestrenge andermaal te moeten onderhouden over de non executie mijner ordre tegen ongequalificeerden ter jacht onder het Hoogeveen wonende afgegeven. Overmits mij U Hoogwelgeboren Gestrenge rescriptie heeft doen zien, hoe U Hoogwelgeboren Gestrenge in het begrip staat, als of het afgeven van dusdanige ordre, van U Hoogwelgeboren Gestrenge als de Civile Jurisdictie op Echts Hoogeveen Exercerende, dependeerden.

Ik moet ter goeder trouw betuigen, dat ik nimmer de gedachten gevoed hebben, of nog voede, om enige infractie in de privilegiën aan den Huize Echten competerende te maken, of ter harer belediging iets te ondernemen, dan ik vinde echter aan de andere zijde ook bij mij de dispositie om ambts- en plichtshalve zoveel mogelijk is te waken, dat het recht en regelen van deze Landschap in haar geheel geconserveerd en ongeleederd blijven, overmits nu, aan mij, de Judicature en cognitie over en omtrekt het stuk van de jacht, met de aankleve aan dien, altoos is voorgekomen, een bijzonder en speciaal regaal te zijn, geen de minste relatie of gemeenschap met de ordinaire Civile Jurisdictie hebbende, maar behorende tot de politie en de punten van ordres, uit welke hoofde, in de meeste Provintien, daar over door de Souverain aan anderen, dan de ordinaire Richters, de Judicature wordt gedemandeerd, en dierhalve een recht 't geen niet dan door Speciale Concessie van de Souverain kan begrepen worden, zich te transporter en, 't geen hier in dit geval noodzakelijker schijnt, gemerkt de

ingezetenen van Echtens Hoogeveen door het octrooi, tot de Exercitie van de jacht niet zijn gequalificeerd.

Waarvan ik ambtshalve van U Hoogwelgeboren Gestrenge verzoeken, in geval er zodanige Speciale Concessie mochten zijn, dezelve aan mij te willen communiceren, en in contrarie getal, of er bij U Hoogwelgeboren Gestrenge of bij vorige Heren van Echten, Heren van de Jurisdictie, uit hoofde van enig ander recht, enige actus zijn verricht geworden, die voor uwe Sustemie als decisoir kunnen worden aangemerkt, met welker communicatie mij zeer veel plaisir geschieden zal.

Waarmede ik de eer hebbe mij met gedistigeneerde hoogachting te noemen

Hoogwelgeboren Gestrenge Heer!

U Hoogwelgeboren Gestrenge ootmoedige dienaar

A C Baron van Heiden

Laarwoud

De 14 September

1765”

De plechtstatige formele taal en de uitgebreide aanspreekvormen verhullen een priemende vraag. Kort door de bocht gezegd zei Drost Baron van Heiden: Meneer Van Echten, ik wil u niet tekort doen, maar ik maak u wel duidelijk dat jachtrechten niet automatisch horen bij uw juridische rechten. Kunt u ervoor zorgen dat ik van u de stukken krijg, waaruit blijkt dat aan u door de autoriteiten het specifieke jachtrecht is overgedragen? We kennen de reactie van Roelof van Echten III (1731-1797) op deze brief. Ook zijn brief stond vol formele aanspreekvormen. We laten ze voor wat ze zijn, het hoorde bij die tijd, en zullen in de taal van onze tijd zijn reacties weergeven en van commentaar voorzien. De antwoorden waren achtereenvolgens:

- Op de goorspraken van Echtens-Hoogeveen was steeds aandacht geweest voor overtredingen tegen de jachtregels. Commentaar: Dat toont wel aan dat er aandacht voor was, maar niet dat het een onderdeel was van het jachtrecht als Heerlijk recht van de Van Echtens. Ook als er geen sprake was van een Heerlijk Recht moest het Drentse jachtrecht worden nageleefd, en ook dat moest via aandacht ervoor op de goorspraken.
- Het was Roelof van Echten III niet bekend dat de Landschap Drenthe ooit een punt had gemaakt van een afzonderlijk jachtrecht, los van de jurisdictie (lagere rechtspraak). Commentaar: Naar de Van Echtens toe was er blijkbaar nooit een punt van gemaakt, omdat het geen probleem was in de regio Echtens-Hoogeveen, maar het jachtrecht was ook nooit als vanzelfsprekend samengevoegd met de lagere jurisdictie, dus het zegt eigenlijk niets als antwoord op de vraag.
- Vervolgens hield hij een verhandeling over het al dan niet gekoppeld zijn van het jachtrecht aan de soeverein, de machthebber, wat dus ook geen antwoord is op de vraag.
- De Heer van Ruinen had zowel jurisdictie als het jachtrecht, en die bezit net zoveel jachtrecht als Roelof van Echten III in zijn jurisdictie. Ook dit is geen antwoord op de vraag, want de Heren van Ruinen waren van hogere adel, hadden een Heerlijkheid met andere rechten en die waren van generatie op generatie apart beleend. Hier kan dus geen vergelijking getrokken worden waaruit een recht van de Van Echtens verklaard zou kunnen worden.

- De ingezetenen van Hoogeveen zijn bij het octrooi van 1626 niet toebedeeld met de mogelijkheid van de jacht. Commentaar: Er staat wel meer niet in het octrooi, en als iemand iets niet specifiek verkreeg, omdat het niet werd genoemd, bleef men gewoon vallen onder de algemene Drentse regelgeving. Dat gold ook met andere zaken zo, die niet apart werden geregeld. Verderop zegt Roelof van Echten III dat het wel de bedoeling was geweest om dit jachtrecht voor de ingezetenen alsnog te bedingen. We moeten echter concluderen dat dit nooit is gebeurd, en ook niet specifiek nodig was, omdat men gewoon volgens het Drentse jachtrecht kon handelen.
- Dan maakt Roelof van Echten III een interessante historische opmerking. De Drost dient *'geïnformeerd te zijn dat de Heren van Echten reeds lang voor het afgeven van het octrooi in 't bezit waren van het private recht van de jacht'*. Dat kan wel zijn. Waarom niet? Maar ook dat zegt niets van het bezit van het jachtrecht als Heerlijk Recht op Echtsens-Hoogeveen. Roelof van Echten III verzwijgt hier namelijk, of is niet op de hoogte van, het feit dat Echtsens-Hoogeveen voor dat deel waar het dorp Hoogeveen op groeide onderdeel was van het leengoed van de Zeven Hoeven. Dat leengoed was nu juist exclusief leengoed van de Heren van Ruinen. Daar konden de Van Echtsens helemaal geen jachtrecht hebben, want maakte Roelof van Echten III niet juist in zijn brief duidelijk dat het jachtrecht in het gebied van de Heren van Ruinen lag? Dan lag daar ook dat recht in Echtsens-Hoogeveen.
- Na drie pagina's op folioformaat handgeschreven tekst, blijkbaar als inleiding bedoeld, geeft Roelof van Echten III aan dat hij nu zal gaan bewijzen dat de Heren van Echten wel degelijk een privaat jachtrecht bezitten, een jachtrecht als Heerlijk Recht.
- Roelof van Echten I had oud-burgemeester van Leiden Christoffer van Nienhoven en enige andere participanten van de Compagnie van de 5000 Morgen vereerd met het recht van vrije jacht van jagen, vissen en vliegen. Dat had hij niet kunnen doen als hij dat particuliere recht niet had gehad. Commentaar: Als er een bewijsstuk zou zijn van de overdracht van dit recht, dan zou dit aanvullend bewijs zijn. Omdat er geen bewijsstuk van de overdracht van dit recht aan Roelof van Echten I is gevonden, kunnen we dus evengoed stellen dat Roelof van Echten III zaken omdraait. Een buitensporigheid van Roelof van Echten I wordt opgevoerd als bewijsmateriaal.
- Roelof van Echten III haalt een verder onbekende akte aan, waarin de Prins van Oranje de commanderend officier van de Ommerschans toestemming geeft om te jagen op Drentse bodem, *"in de gerechtigheid van de Heer van Echten"*. Commentaar: Hiervoor geldt het zelfde als voor het voorgaande 'bewijsmateriaal'. Het maakt wel duidelijk dat toentertijd Johan van Echten vond dat hij het jachtrecht had, en dat de Prins van Oranje daar op dat moment in meeding, maar het maakt niet duidelijk dat de Van Echtsens recht hadden op dat jachtrecht. We wisten al dat ze het zich al hadden toegedacht in 1631, dus het toedenken in 1648 is dan logisch. De akte van de commandant van de Ommerschans is van 3 september 1648.
- Roelof van Echten III noemt vervolgens enkele akten van proceszaken van Roelof van Echten I tegen de Heer van Ruinen van 3 december 1621 en 24 april 1615. We moeten echter hier weer de simpele rechtsregel hanteren dat je iets eerst moet hebben overgedragen gekregen voordat je iets zelf kunt overdragen of iets met het overgedragene kunt doen. Het gaat in de brief over het jachtrecht in Echtsens-Hoogeveen en die gebieden bezat Roelof van Echten niet in 1615 en 1621. Ze kunnen geen juridisch bewijsmateriaal bevatten voor jachtrechten in gebieden die in die jaren nog niet waren overgedragen en nog gewoon leengoed waren van de Heer van Ruinen.

Roelof van Echten III (1731-1797), de laatste Heer van Echten.

- Roelof van Echten I heeft in het octrooi van 1626 geen jachtrechten gekregen, en dat zou dan komen omdat hij die reeds van tevoren zou hebben gehad. We zagen echter hiervoor al dat daar geen bewijs voor is.
- Roelof van Echten III zou ook nog gegevens kunnen sturen waaruit bleek dat de vorige Heren van Echten vele jaren de juridische beschikking hadden over jachtzaken uitgeoefend hadden. Zo was er de autorisatie dat de pander van de jurisdictie zich dagelijks in het veld moest begeven om acht te geven dat er niet op het reglement tegen de jacht werd gehandeld. Die was afgegeven door zijn grootvader Roelof van Echten II op 28 augustus 1700, nog voordat hij Drost van Drenthe was geworden. Maar ook dit toont niet aan dat hij het exclusieve jachtrecht bezat, wel dat hij het uitoefende.
- Dan komt de afronding: *“Ik hebbe ook nooit enige zwaarigheid gemaakt of twijfel gehad als of dit point tot mijne jurisdictie niet zoude behoren, en dientengevolge ook wel door de gerichtschrijver informatien laten nemen. Dienswegens en om dat gelijk ik reeds aangerogert hebbe mij geheel onbewust is dat de Landschap zich ooit dit punt als tot de jurisdictie niet behorende heeft aangetrokken, vermene ik genoegzame redenen te hebben om te mogen verwachten dat U Welgeboren gestrenge hierin genoeg zal nemen, en mij het zelve zo als mijne voorouders van ouds en ik tot nu toe gehad en geëxerceerd hebben, over te laten.*
- Daar had hij natuurlijk wel een punt. De Landschap Drenthe had nooit problemen gehad met het jachtrecht van de Van Echten in Echten-Hoogeveen. Maar daar staat weer tegenover dat dit geen bewijsmateriaal kan zijn van dit jachtrecht op zich. Wanneer de ene instantie de andere misleid kan dit nooit bewijs zijn van het recht dat achter het gedrag van die ene instantie vermoed zou kunnen worden, anders draai je weer de dingen om.

In het hele stuk van 2 oktober 1765 is al met al geen enkel bewijsmateriaal te vinden van het feit dat het recht van jacht, vissen en vliegen daadwerkelijk formeel was overgedragen door de bevoegde autoriteiten en daardoor legaal deel uitmaakte van de rechten van de Heer van Echten. Datgene waar het feitelijk om ging, een akte van overdracht van dit recht of een concrete bevestiging van een hogere instantie dat dit recht bestond, werd niet geleverd. Er was alleen zijdelings bewijs. Daarmee was het jachtrecht geen onderwerp van discussie meer. Je hebt alleen iets wanneer je het overgedragen hebt gekregen, wanneer je niet kunt aantonen dat je het hebt overgedragen gekregen, dan heb je het niet. Het jachtrecht in de gemeente Hoogeveen was dan ook geen deel van het Heerlijke Recht van de Heren van Echten en de discussie laaide niet weer op. De vraag van Drost Van der Heiden was beantwoord. Wat Roelof van Echten II in 1680 is gelukt, een officieel akkoord over de lagere juridische rechtspraak in Echten-Hoogeveen met alle betrokkenen, is Roelof van Echten III in 1765 dus niet gelukt met het jachtrecht. Er werd al jarenlang in de praktijk gewerkt met de Drentse regel dat iedereen mocht jagen die voldoende grond had. Daaraan werd niets veranderd. Jagen en vissen gingen gewoon verder volgens het Drentse recht.

HET HOUDEN VAN DUIVEN

Het houden van duiven wordt wel gezien als een heerlijk recht. In Drenthe is dit niet het geval geweest. Het houden van duiven was in Drenthe het recht van de grondbezitter die zes mudden of meer bouwland met graan had ingezaaid, oftewel 16320 m². Toch heeft dit recht van het houden van duiven in Hoogeveen het karakter gekregen van een recht van heren. Geen recht van de Heer van Echten exclusief, maar wel het recht van de directeuren van de

Compagnie van 5000 Morgen en de Hollandse Compagnie. Dit vanwege de grondpolitiek van de heren directeuren. Om een positie in een compagnie te kunnen behouden was het van belang dat men eigenaar was en bleef van voldoende ondergrond. De 5000 morgen van de compagnieën werden daarom niet verkocht, maar in erfpacht gedaan. Bij erfpacht bleef de grond eigendom van de oorspronkelijke eigenaar. De erfpachter kon ermee omgaan als ware het zijn eigen grond: een woning op bouwen, ontginnen, weiland, bouwland, of wisselen ervan naar eigen keuze. Maar hij moest jaarlijks een erfpachtsombetalen, werd nooit officieel eigenaar, en zo bleef het aantal morgens van de directeuren onaangetast. Zo konden de inwoners van Echtens-Hoogeveen aanvankelijk nooit voldoende grond krijgen om in aanmerking te komen voor het mogen houden van duiven. Alleen de participanten van de Compagnie van de 5000 Morgen en de Hollandse Compagnie hadden voldoende grond. Maar die woonden tijdens de 17^e eeuw vrijwel allemaal elders.

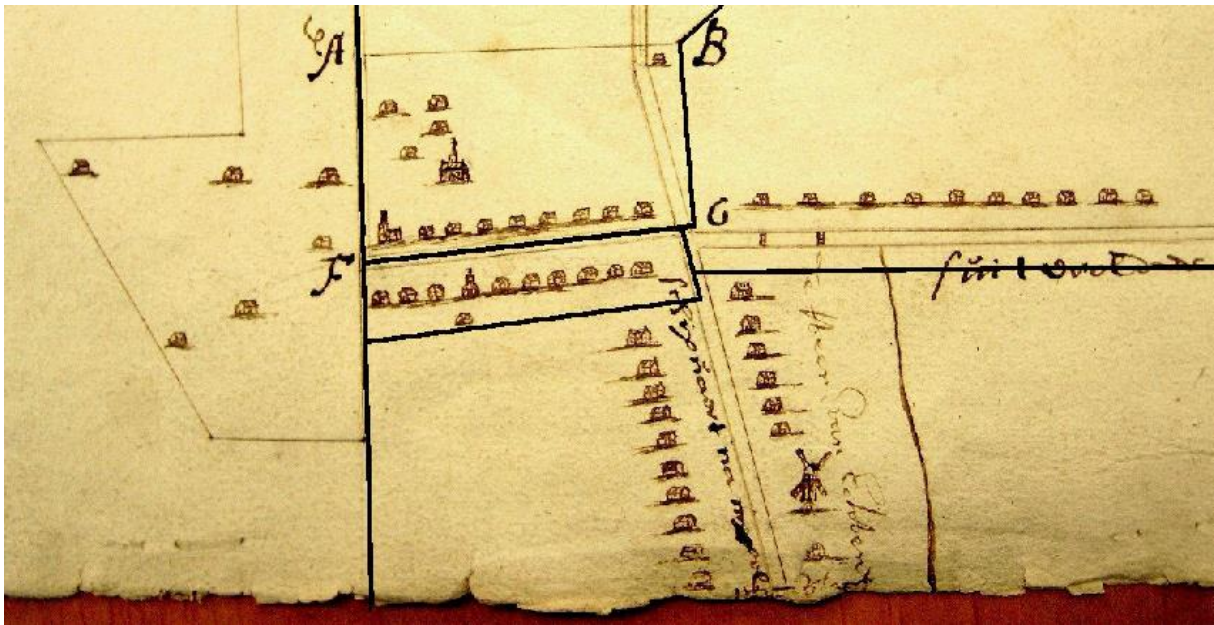
En daarmee was in de praktijk het houden van duiven toch een soort heerlijk recht. Dit recht was niet verbonden aan de Heerlijkheid Echtens-Hoogeveen, maar verbonden aan de heren van de compagnieën. Ze maakten ook gebruik van dit duivenrecht. Dat weten we bijvoorbeeld uit de notulen van de Hollandse Compagnie. Er werden duiven gehouden bij de rentmeesterswoning van de Hollanders, op de hoek van de huidige Hoofdstraat en het Haagje³⁹. De kerk van Hoogeveen werd in 1660 vergeleken met een duivenkot, omdat er zoveel duiven in en uit vlogen⁴⁰. Deze duiven kunnen afkomstig zijn geweest van de nabijgelegen panden Venendal of Den Claerenberg. Ook de eigenaren van deze panden hadden voldoende grond om duiven te mogen houden. De duivengaten in het Huis met de Duivengaten stonden op het grondgebied van Zuidwolder Hoogeveen. Ook de eigenaar van dat pand moet voldoende graan hebben verbouwd⁴¹.

Als in de loop van de 18^e eeuw alle ondergrond van de Compagnie van de 5000 Morgen in handen is gekomen van Hoogeveense grondeigenaren, dan is het houden van duiven volgens het Drentse recht ook een recht van de Hoogeveense bovenlaag. De geciteerde in de kerk voorgelezen brief uit 1749 geeft aan dat er toen ook illegaal duiven werden gehouden, want de toevoeging op de brief van de Drost was een puur Hoogeveense aangelegenheid. Hoe dan ook, de situatie was genormaliseerd, ook als het ging over illegaliteit. Die illegaliteit sloot mooi aan bij het illegaal jagen en vissen.....

TER AFSLUITING

In dit deel en het voorgaande deel van deze studie werd getracht helderheid te krijgen rondom de conflicten met betrekking tot de Heerlijkheid Echtens-Hoogeveen. Duidelijk is geworden dat een belangrijk deel van de conflicten te maken hadden met het feit dat er in 1626 niet of niet duidelijk een Heerlijkheid werd ingesteld, terwijl door de Van Echtens dit later wel werd verondersteld, ondanks dat er grote onduidelijkheid was over rechten en bevoegdheden. De Heerlijkheid Echtens-Hoogeveen is dan ook niet gesticht in 1626, maar geclaimd tussen dat jaar en het eerste accoord van 1662, vastgesteld in 1662 en nader gedefinieerd in 1680. Dat accoord van 1680 bleek voor de conflicten over de jacht- en en visserijrechten niet toereikend. Uiteindelijk bleek dat de Van Echtens niet hard konden maken dat ze eigenaar waren van een exclusief jachtrecht. Geheel los hiervan stond het recht van het houden van duiven en het Tiendrecht. Het houden van duiven was geen deel van de heerlijke rechten. Het Tiendrecht functioneerde los van de Heerlijkheid Echtens-Hoogeveen en is hier niet verder behandeld.

BIJLAGEN

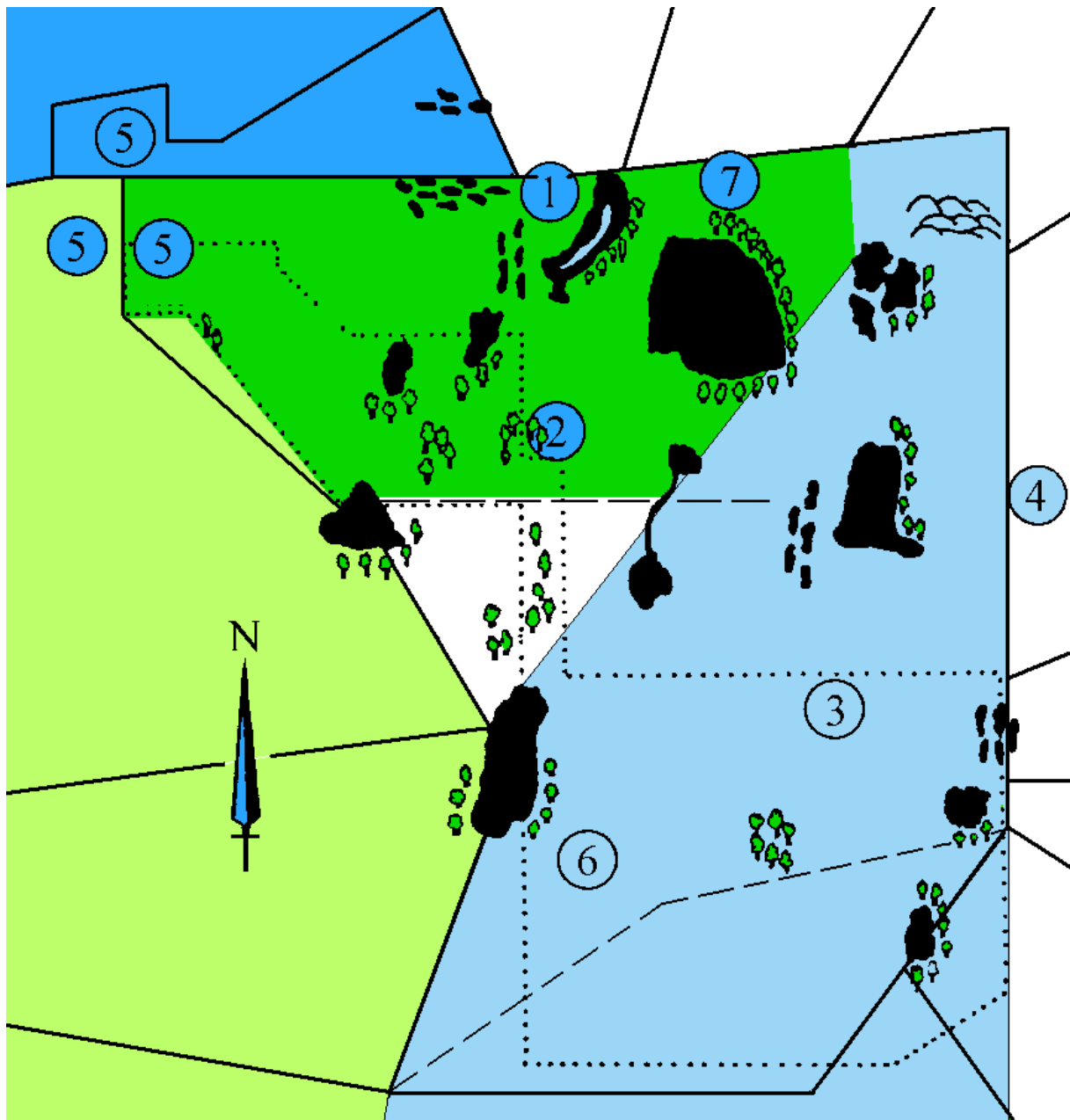
Hoogeveen was in de 17^e eeuw geen duidelijke twee-eenheid van een Echtens-Hoogeveen en een Zuidwolder-Hoogeveen, zoals wel werd verondersteld. Op bijgaande plattegrond van het dorp uit omstreeks 1660 zijn de grenzen van de schuldambten en de Heerlijkheid aangegeven. Daarmee wordt tevens de voor de bevolking verwarrende situatie duidelijk. Het noorden is hier links. Links van de lijn A-F vielen de noordelijkste woningen van het dorp onder het schuldambt van Koekange, De Wijk, Pesse, Echten en Ansen. De juridische situatie in dit gebied bleef gedurende die eeuw onveranderd.

Het blok tussen A, B, F en G was onderdeel van de Heerlijkheid Echtens-Hoogeveen, en bleef dat onveranderd. Ten zuiden van de lijn F-G zien we een rij woningen, op de westkant van de Hoofdstraat. Deze grond viel tot 1641 onder Zuidwolder-Hoogeveen, daarna begonnen de Van Echtens het blok en de woningen te claimen als deel van hun Heerlijkheid. In de periode 1661-1680 maakten de huizen er ook formeel deel van uit. Na 1680 waren ze weer deel van Zuidwolder-Hoogeveen.

Het gebied rechts van de lijn B-G was aanvankelijk Zuidwolder-Hoogeveen, maar van 1656 tot begin 1661 werden de bewoners door de Van Echtens verplicht om zich te gedragen als inwoners van Echtens-Hoogeveen. Nadien was het weer Zuidwolder-Hoogeveen.

Het zuidelijke deel, de beide rijen woningen bij de molen, waren onveranderd deel van Zuidwolder-Hoogeveen. Doordat de Compagnie van 5000 Morgen het opzicht en gezag over de vaart had, en de Van Echtens rechts van de vaart de ondergrond bezaten, was hun invloed er groot. In de praktijk werd die uitgeoefend door rentmeesters en niet door de Heer van Echten als Heer van de Heerlijkheid.

De kaart maakt duidelijk dat de Van Echtens na de uitspraak van 1680 nog slechts een beperkt deel van het dorp juridisch in handen hadden. Pas nadat in de 18^e eeuw de buitengebieden (Noord, Krakeel, Hollandscheveld) werden gekoloniseerd nam het aantal inwoners in Echtens-Hoogeveen aanzienlijk toe.

De gebiedsdelen waaruit Hoogeveen en omstreken opgebouwd werden en de schuldambten waarbij deze betrokken waren. Donkerblauw, linksboven, viel onder de schulte van De Wijk, Koekange, Pesse, Echten en Ansen. Lichtgroen is het schuldambt van Zuidwolde en Zuidwolder-Hoogeveen. Donkergroen is Echtens-Hoogeveen, maar viel oorspronkelijk onder Zuidwolde. Lichtblauw is het gebied van de Meppense Venen, oorspronkelijk onder de schulte van Meppen, toen onder Gees, en uiteindelijk opgenomen in Echtens-Hoogeveen. Het witte gebied kon opgeëist worden door schulten van alle omringende gebieden, maar ging rechts van de linker stippellijn geruisloos over in Echtens-Hoogeveen. Links van die stippellijn was het eigenlijk altijd al Zuidwolde, en werd het weer Zuidwolde. De cijfers staan voor de dorpen die hier ooit ontstonden. Het merenpatroon is dat van de kaart van 1637.

De hoogste magistraten, de schulten van Zuidwolde, Zuidwolder Hoogeveen, Echtsens-Hoogeveen en het Pesserveld

Schulten van Echtsens-Hoogeveen:

1. Ditmar Boelen 1635 - 1642.
2. Coop Luitjens 1642- na 1665.
3. Albert van Cuijck, vm 1669.
4. Engbert Steenbergen, vm 1675, stierf voor 1682, zoon van Lucas, 3 van Zuidwolde.
5. Willem Camerling 1681-1704, identiek aan 5 van Zuidwolder-Hoogeveen.
6. Abraham de Vriese 1704-1735, identiek aan 6 van Zuidwolder-Hoogeveen.
7. Arend Dannenbergh 1735-1738.
8. Pieter Casper Everhard Calkoen 1738-1748.
9. Abraham Wilhelm Calkoen, verwalter-schulte 1738-1748.
10. Ernst Beuker, verwalter en schulte 1748-1777.
11. Jan Pieter Lefferts 1752.
12. Jannes Cremer van Rossen 1777-1787.
13. Casper Everhard Carsten 1788-1795.
14. Everhard Jan Witsenborg 1795.
15. Hugo Christiaan Carsten 1795-1811.

Schulten van Zuidwolde, Zuidwolder-Hoogeveen en aanvankelijk ook (deels) bevoegd in Echtsens-Hoogeveen:

1. Roelof Steenbergen vm 1604-1630.
2. Arent Steenbergen vm 1630 en 1631.
3. Lucas Steenbergen vm 1633-1663.
4. Jan Steenbergen 1663-1666, zoon van Lucas.
5. Willem Camerling 1666-1704.
6. Abraham de Vriese 1704-1735.
7. Willem Hidding Sr. 1735-1736, identiek aan 6 van het Pesserveld.
8. Cornelis Steenbergen 1736-1762.
9. Hendrik Jan Carsten 1762-1789.
10. Everhardus Johannes Witsenborg 1789-1791, 1795-1802 en 1805-1811.
11. Michael Schukking 1791-1795 en 1802-1803.
12. Abraham Meijer 1803-1805.

Schulten van het Pesser(lege)veld. Viel onder het schultambt De Wijk, Ruinen, Pesse, Echten en Ansen, en het was het gebied op de noorkant van het Noordse Opgaande en rond het Pesser Opgaande:

1. Alpher van Isselmuden 1613-1641?
2. Albert van Cuijck 1641-1684, de vader.
3. Albert van Cuijck 1684-1704, zijn zoon.
4. Philibert Struuck 1705-1710.
5. Jan Struuck 1710-1729, zoon van Philibert.
6. Willem Hiddingh 1729-1769, vader.
7. Willem Hiddingh 1769-1788, zoon.
8. Albert Steenbergen 1788-1795, woonde te Hoogeveen aan het Kruis.

In 1795 werden Pesse, Echten en Ansen een eigen schuldambt, en viel het Pesserveld daaronder. In 1802 werd het Pesserveld daarvan losgekoppeld en viel het onder de schulte van Echtsens-Hoogeveen. In 1811 worden Echtsens-Hoogeveen en Zuidwolder-Hoogeveen samengevoegd. Abraham Meijer was vanaf 1811 maire en burgemeester van de nieuwe gemeente Hoogeveen.

NOTEN

1. Dit is een samenvatting van het vijftiende deeltje van deze studie.
2. “Stukken en documenten rakende de rechten en privilegien van den Huyse Echten”, blz. 20 e.v.
3. Archief Huize Echten no. 843.
4. Samen met F.H.Robaard werd in de jaren '80 gewerkt aan een genealogie van de families Prijs, Ter Stege en De Jonge. Er wordt geput uit de gezamenlijke aantekeningen.
5. Rijksarchief in Drenthe, Collectie Diversen, aanvulling (toegang 0294) no.95.
6. Hierover handelt het twaalfde deeltje van deze studie.
7. Rijksarchief in Drenthe, Collectie Diversen, aanvulling (toegang 0294) no.95.
8. Archief Huize Echten no. 574.
9. De brief wordt verderop in deze studie uitgebreid behandeld.
10. Archief familie Carsten no.3.
11. Archief Huize Echten no. 412.
12. Dit wordt uitgewerkt in een ander deeltje van dit onderzoek, waarin een brief van januari 1632 wordt geanalyseerd.
13. Ook dit is afzonderlijk uitgewerkt, inclusief de vele processen die hierover zijn geweest.
14. Dit is uitgewerkt in een ander deel van dit onderzoek. Zie inhoudsopgave.
15. Archief Huize Echten no. 55.
16. We vinden de tekst uit 1678 terug in de “Stukken en documenten rakende de rechten en privilegien van den Huyse Echten”, aanwezig in het archief van de gemeente Hoogeveen. De tekst lijkt op het oog zeer betrouwbaar te zijn. In de gedrukte stukken wordt deze namelijk vergezeld van diverse contracten en andere stukken, waaruit het gelijk van de Van Echten duidelijk naar voren lijkt te komen. De gedrukte stukken en documenten zijn dan ook bij elkaar gebracht door Roelof van Echten II, die er belang bij had dat een eenzijdig beeld werd bekrachtigd. Alles wat dit beeld zou kunnen tegenspreken werd er buiten gelaten.
17. De grondpolitiek wordt eveneens uitgewerkt in een afzonderlijk onderzoek, waarin volop aandacht is voor alle lopende processen voorafgaand aan de overdracht van 1664.
18. Er is onderzoek gedaan naar de geschiedenis van de geschiedschrijving van Hoogeveen, eveneens verwerkt in een afzonderlijk deel van deze studie. Daaruit kwam naar voren dat in de 20e eeuw Dr. Jacob Wattel en Lambert Wimmenhove in hun studies trachtten plaats te maken voor de geschiedenis van de Meppense Venen, maar dat vooral de beeldvorming van Lammert Huizing overheersend is geworden. Die baseerde zich vooral op de stukken zoals deze samengebracht werden in de “Stukken en documenten rakende de rechten en privilegien van den Huyse Echten”. Hierin werd de hele mythe als feit naar voren gebracht. Huizing toetste dit niet aan de oudere originele stukken. Ook niet toen vanaf 1980 het hele archief van de Compagnie van de 5000 Morgen en de familie Van Echten openbaar werd. Wat hij wel deed was uitbouwen van de mythe door sfeervolle romantische beelden in te brengen in zijn via kranten en boeken gedrukte publicaties. Daarmee zijn deze publicaties door het nieuwe onderzoek verouderd.
19. Zie Archief Heerlijkheid Ruinen, regist no 22 en 23. Zie ook “Repetorium op de Overstichtse en Overijsselse leenprothocollen”, deel 7 blz. 2034.
20. “Stukken en documenten rakende de rechten en privilegien van den Huyse Echten”, blz. 30 e.v.
21. Idem, blz. 31 en 32.
22. Archief Huize Echten no. 819.
23. Dat blijkt als de namen van de lijst vergeleken worden met die uit het haardstedenregister van bijvoorbeeld 1691. Er is in tijd een flink gat tussen 1678 en 1691, zodat er ook mensen verhuisd kunnen zijn van Echten-Hoogeveen naar Zuidwolder-Hoogeveen in de tussentijd. Er staan echter zoveel mensen op de lijst die in 1691 in Zuidwolder-Hoogeveen woonden, dat we moeten aannemen dat verhuizingen geen optie zijn, en er bij ondertekening sprake was van het merendeel van de bevolking van zowel Echten- als Zuidwolder-Hoogeveen.
24. Op basis van de bevolkingsontwikkeling van Hoogeveen, zoals dat voor de 17e eeuw berekend kan worden, kan men meer namen verwachten op een bevolkingslijst van 1678 dan hier feitelijk weergegeven zijn. Bevolking van gebieden waarover de Van Echten geen jurisdictie opeisten zullen dan ook niet getekend hebben.
25. Archief Huize Echten no. 226.
26. Nieuwe Drentse Volksalmanak 1945, blz. 10 e.v.
27. Nieuwe Drentse Volksalmanak 1945, blz. 10 e.v.
28. “Stukken en documenten rakende de rechten en privilegien van den Huyse Echten”, blz. 5.

-
29. Er zit natuurlijk ook een exemplaar van in het Rijksarchief te Assen, tussen de stukken van de Compagnie van de 5000 Morgen (bijvoorbeeld in Archief Huize Echten no. 890), maar ik ontving mijn kopie van dit 'Nader accoord' uit Leiden, waar hij gevonden werd tussen de nagelaten papieren van Christoffel van Nijenhove, toen deze kort na zijn dood geïnventariseerd werden. Bron: Bibliotheek Leiden en Omgeving, cat. nr. 3204, deel 4.
30. Als hun dat was verleend zou het terug te vinden moeten zijn in de archieven van Ridderschap en Eigenerfden. Dat is niet het geval. In de veel geciteerde "Stukken en documenten rakende de rechten en privilegien van den Huyse Echten", aanwezig in het archief van de gemeente Hoogeveen, en verzameld door Roelof van Echten II is hierover ook niets terug te vinden. Als Roelof van Echten dit exclusieve jachtrecht was verleend zou dat hier toch terug te vinden moeten zijn.
31. De brief ligt in het dossier Archief Huize Echten no. 843.
32. Archief Huize Echten no. 836. Hierin vinden we alle aanstellingen, de eed van de schulte van Echten-Hoogeveen en het conflict tussen de Van Echten en Ernst Beuker.
33. Archief Huize Echten no. 843.
34. Idem.
35. Archief Huize Echten no. 836.
36. De aangehaalde verklaringen zijn te vinden in het Archief van de familie Carsten, aanwezig in het Drents Archief te Assen, ingang no. 0306, stuk no.3.
37. Nieuwe Drentse Volksalmanak 1945 blz. 16.
38. Brief en antwoord vinden we in Archief Huize Echten no. 827.
39. Meer hierover in deel 8 van deze studie.
40. Meer hierover in deel 9 van deze studie.
41. Zie voor het Huis met de Duivengaten het eind van deel 8 van deze studie.